

VOJENSTVÍ DOMA A V CIZINĚ.

Přehled operací na polsko-ruské frontě II.

Postupujíc na západ, došla rudá armáda ke Vloclavku, překročila Vislu a v západním koridoru zmocnila se na krátký čas Lautenburku, Soldavy a Löbavy, při čemž bylo 40 důstojníků a 20.000 mužů polské armády zahnáno na území Vých. Pruska, kdež byli odzbrojeni a v Arisu internováni. Je to vrchol vítězství rudých vojsk, které právě tak jak rostlo, rychle zase upadá.

Pro polskou armádu nastává kritický okamžik, neboť Varšava je ohrožena se tří stran: se severu, východu a jihu, spojení s Gdanskem je přerušeno a na jižním úseku ohrožuje rudá armáda, překročivši Bug, Lvov a Kolomyji.

Všechna pozornost byla věnována armádě, byly napiaty poslední síly a nikoli nadarmo. Vláda Witosze-Daszynského snaží se všemi silami sjednotiti veškeré vrstvy národa i země k ochraně stolic i celé republiky. Ji napomáhá výborně „Rada říšské obrany“, která veškerému obyvatelstvu uložila novou velikou daň ve formě odvádění textilních a kožených tovarů pro vojenské účely, nařídila novou emisi bankovek v části pěti miliard marek, vypsalala nucenou půjčku, rozšířila kompetenci vojenských soudů, nařídila stanné právo, zavedla nejprísnější censuru, provedla různé radikální změny ve správě atd., krátce stala se regulátorem celého veřejného a státního života.

Podle plánu gen. Weyganda byl hlavní úder na rudou armádu naměřen u Varšavy a Lublína. Zde soustředěny byly k tomu účelu čtyři polské armády: V., I., IV. a II., které v druhé polovici srpna započaly ofensivu na sever od Lublína a na severovýchod od Varšavy v předpokladu, že tak odrážnou nejzápadnější skupiny rudé armády, která na svém pravém křídle dostihla, jak již bylo připomenuto, Soldavy a Vloclavka.

Dlužno též připomenouti, že polská armáda byla rozmnožena o útvary dobrovolnické (asi 100.000 mužů) a povoláním pěti ročníků (1894—1890) na celém území Polska a osmi ročníků (1895—1902) ve východní Malopolsce, takže stav polské armády zvětšil se o jednu pěší divisi a dvě jízdní brigády; polská armáda čítala tedy 22 pěších divisí a 7—10 jízdních brigád. Na jižním křídle stála kromě toho ukrajinská armáda gen. Pavlenky, která pozůstávala ze tří divisí: 2 divisí pěchoty a 1 divise jízdy.

Gen. Haller, který velel severní skupině, která pozůstávala z páté a první armády, zahájil postup na železnici Varšava—Gdansk, jež po několikadenním boji byla Poláky obsazena. Část rudé armády byla tím obklíčena a skupinou gen. Šykorského zajata. Byly to části čtvrté sovětové armády v počtu přes 30.000 mužů.

Po odražení bolševického náporu na Varšavu Poláci úspěšně postupovali na severu a na jihu za pomoci armády ukrajinské, zničili jízdní armádní skupiny Budennyho u Zamošče a rozšířili tak ofensivu na celou Volyn a východní Halič.

Polská ofensiva rozvíjela se s počátku volným tempem a to proto, aby se neučinily chyby, jichž se rudá armáda dopustila při svém ukvapeném postupu na západ. Poláci postupovali konečně na celé frontě bez velkých obtíží, neboť části rudé armády, znavené nepřetržitými pochody, špatně zásobené a silně demoralisované, nedovedly klásti energického odporu. Poláci postupovali tak den za dnem vytvále na východ, při čemž při dosažení litevské hranice u Augustova a Suvalek střetli se s armádou litevskou, která za pomoci bolševických oddílů snaží se zastaviti postup polských oddílů.

Rusové ztráceli stále větší a větší území a dovolávali se proto co možná rychlého uzavření míru. Vyjednávání mezi Polskem a sovětovým Ruskem, jež započalo v Minsku, bylo vzhledem na blížící se bitevní čáru přeloženo do Rigy, a tam počátkem října byl podepsán prozatímní mír, na základě jehož byly dne 18. října na frontě polsko-ruské operace zastaveny. Kam až polská vojska dospěla, jest vidno z náčrtku, na němž jest zaznamenána i hranice rusko-polská, která byla smluvna na mírové konferenci v Rize.

Konečně třeba upozorniti ještě na dobrodružný výpad gen. Żeligowského, který podle vzoru d'Annunzia obsadil s vojsky litevsko-běloruskými, jež podřízena byla polskému velení, Vilnu, dosadil vládu t. zv. „Střední Litvy“, která se skládala ze dvou Poláků, dvou Litevců a dvou Bělorusů, a postavil se v její čelo.

Ruské oddíly, nacházející se v polské armádě a utvořené z býv. Denikinovy armády a zajatců bolševické armády generálem Bulak-Balachovičem, jež se zejména v Polesí při polské ofenzivě vyznamenaly a nazývaly se „dobrovolnická armáda gen. Balachoviče“, přešly po zastavení operací Poláků na frontě proti rudým vojskům k útoku na Minsk, obsadily jej, ale pod nátlakem bolševiků byly nuceny Minsk opět opustiti a stojí nyní nečinně jihozápadně Minska.

Generál Bulak-Balachovič prohlásil se Slavinkovem tuto „dobrovolnickou armádu“ (14.000 mužů) za základnu příští běloruské armády a míní vésti boj s rudou armádou až do úplného zničení bolševictví v Rusku.

V Ukrajině svádí armáda Petljurova, vedená gen. Pavlenkovem (dvě pěši, jedna jízdní divise a několik skupin: volynská, kyjevská, záporožská), ještě dosud vítězné bitvy na Volyni a v Podolí.

Jak armáda gen. Bulak-Balachoviče tak i armáda ukrajinská, jakož i všechny dobrovolnické útvary a voj. instituce, jež nalézají se na území polské republiky a jež jsou namířeny proti sovětové Rusi, musí podle podmínek stanovených v Říze republiku polskou ihned opustiti. Polsko učinilo již v tomto ohledu příslušné kroky.

Buk.

Předpisy pro výcvik a výchovu pěchoty (V—o).

Několik slov k doposud vyšlým poznámkám.

Z předpisu pro výcvik a výchovu pěchoty vyšly doposud tři díly: V—o/1, V—o/2 a V—o/3.

Ihned po vyjití dílu prvního rozpoutala se zdravá diskuse o tom, co jest v tomto předpisu obsaženo dobrého a co méně dobrého. Diskuse tato svědčí o tom, že naše armáda jest zdravá, že se v ní ihned po převratu pracovalo, že se dosud pracuje a že se bude v ní i nadále pracovati.

Těchto několik poznámek píše jen proto, aby snad projevená kritika o našich zatímních předpisech pro pěchotu neměla u mladších důstojníků a u poddůstojníků účinku opačného, aby nevzbudila nedůvěry k těmto předpisům a aby snad práce u jmenovaných velitelů neochabla.

Každý nový vojenský předpis se dosud v každé armádě vydával vojsku k praktickému přezkoušení na jistou dobu (rok i déle). Každý takový nově vydaný předpis nazývá se předpisem zatímním. Vojenské oddíly cvičily podle těchto nově vyšlých zatímních předpisů, to znamená: vycvičily x tisíc vojinů a podaly ve stanovené lhůtě svá dobrozdání a návrhy na jejich pozměnění. Po přezkoušení předložených návrhů sestavil se nový definitivní předpis, vydal se vojsku, platnost zatímního předpisu se zrušila a cvičilo se dále podle nově vyšlého předpisu.

Tak bude zajisté i u nás, neboť jen tato cesta, kde vojsko a jeho válečně zkušeni a vojensky odborně vzdělaní velitelé sami o praktičnosti nových předpisů rozhodují, vede k cíli.

Hned po převratu vystihl přednosta II. odboru Dr. J. Vaníček situaci a začal pracovati též na českém názvosloví vojenském. Vojsku bylo v prvé řadě zapotřebí českých povelů a českých vojensko-technických názvů. Na těchto povlech a vojenské terminologii se pilně pracovalo a tato terminologie jest pro doposud vyšlé i pro budoucí naše předpisy nepostrádatelným podkladem.

Dr. Vaníček dobře věděl, že každé jinojazyčné pojmenování vojenských předmětů a každý jinojazyčný povel připomíná vojsku staré opovržené Rakousko, což nebylo by ku prospěchu kázní.

Zbraní bylo tehdy málo a nebylo a není až dodnes známo, jakými zbraněmi bude čs. armáda vyzbrojena. Dokud není ustanovena výzbroj vojska, jest těžko, snad i úplně nemožno vydati definitivní předpisy, a proto musíme pokládati V—o/1, V—o/2 a V—o/3 za předpisy zatímní, vydané vojenským oddílem ku praktickému přezkoušení.

Všichni 18—50letí zbraně schopní muži naší republiky jsou vojensky aspoň nouzově vycvičeni. Co jim hlavně schází? Český povel a české vojenské názvosloví.

Jaké jsou dnes poměry ve všech světových armádách od zakončení války? Zůstanou u nich jejich předválečné předpisy v platnosti? Nežůstanou! Proč? Poněvadž každá moderní armáda celého světa, ať se již světové války zúčastnila nebo nikoli, své vojenské předpisy na základě válečných zkušeností úplně přepracuje. Kdy asi vyjdou nové definitivní předpisy moderních armád světa? Nové definitivní předpisy mohou býti i u těchto armád teprve tehdy vydány, až celá činnost této světové války bude literárně zpracována se stanoviska odborně vojenského, což zajisté potrvá delší čas.

Poválečné heslo v naší republice znělo: „Pryč se vším rakušáctvím!“ Toto heslo, zvláště v prvé době převratu tak silně bušilo v uši každému, že nemohlo býti přeslechnuto a že se toho hesla aspoň ve věcech, které nemohly vojsku uškoditi, uposlechlo. Mezi jiným navrhlo se zavedení francouz-

ského způsobu pozdravu, nošení pušky na rameni, čímž naše vojsko dostalo nový ráz, což se líbilo jak vojákům tak i lidu a zdatnost vojska zůstala při tom nezměněna.

Vydáním V—o/1, V—o/2, V—o/3 (překlady francouzského předpisu pro pěchotu) bylo nám všem jen poslouženo. Předpisy vydané v naší řeči staly se nám všem důstojníkem armády přístupny k přesnému prostudování, vyvolaly kritiku a protikritiku a pobádají nás všechny ke spolupráci na vytvoření budoucích vojenských předpisů.

Gen. Pellé řekl v jedné schůzi vojenských odborníků, že čs. armáda vybuduje si své vojenské předpisy na základě válečných zkušeností a vybere si pro sebe to nejlepší ze stávajících předpisů vojenských. Vydáním zatím-ních předpisů pro pěchotu docílil se u nás krok ku předu, který slibuje, že naše nové definitivní předpisy při další pilné spolupráci nás všech budou podle výpovědi gen. Pellé nejlepší.

Doposud uveřejněné poznámky k vydaným předpisům nesmějí nikoho zaleknouti.

Voják (nováček—pěšák) byl cvičen podle těchto zatím-ních předpisů, učil se pochodovati, nositi zbraň a zacházeti s ní, učil se střeliti do terče, učil se službě strážní a polní, učil se bojovati v obraně a útoku v různém terénu a slyšel dále více krásných a pro život potřebných přednášek. Neuměl-li čísti, psáti a počítati, byl pilně i v tomto směru cvičen a jeho výchova bude v tom směru po celou dobu vojenské služby pokračovati. Jedním slovem bylo se všemi nováčky pilně pracováno, aby se stali zdatnými a myslícími vojiny a řádnými občany republiky. Pracovalo se a šlo se ku předu.

Odchytky ve vojenském výcviku starém, nynějším a budoucím nejsou tak velké a nemohou též býti velké při stejnorodé výzbroji, ať se již pracuje podle kteréhokoli systému jiných armád.

Voják—pěšák, dovede-li překonati obtížné pochody lehce a v pořádku, dovede-li svou zbraň a náboje nésti ku předu a dovede-li této zbraně pak proti nepříteli účinně použiti, dosáhl svého výcvičného cíle, byť i názory o různých pohybech, o přesném a věcném sestavení vojenských předpisů byly různé.

Pracujeme tudíž dále! Jen ku předu! Povznesme vojína morálně, učme ho milovati svou vlast, nadchněme jej pro jeho nejvážnější úkol, to jest pro případ, že by naše republika byla nepřítelem přepadena.

Pracujeme i dále pilně na návrzích pro naše nové definitivní vojenské předpisy. Nebojme se dalších kritik, uvažujme o nich, vítejme je dokonce, jsou-li zdravé, a budme přístupni pro každý dobrý návrh na změnu těchto předpisů. Pak bude naše armáda a její předpisy jistě prvotřídní!

LITERÁRNÍ PŘEHLED.

Přehled literatury o bitvě na Bílé Hoře.

(Sestavil Čs. vědecký ústav vojenský.)

(Dokončení.)

Ve všech těchto projevech, jak evangelických tak i katolických, nenalezneme slova, že by porážka stavů na Bílé Hoře byla považována jako porážka české národnosti.

Moment národnostní pro současníky ještě neexistuje. Teprve generace, která se ve smutných dobách pobělohorských zrodila, došla

trpkého poznání, že se vítěz nespokojil jen náboženstvím a ústavou, ale že jest ohrožen jazyk a národnost. Pociťoval to již upřímný syn svého národa jesuita Bohuslav Balbín (1621—1688), ale neodvážil se o tom veřejně psáti, pamětliv slov Stránského, že není radno psáti o panovnících dosud žijících. Avšak

v díle, kde přítel příteli otevírá srdce, v díle, jež nemělo nikdy za jeho života spatřiti lisu tiskářského, ve své slavné „Obraně jazyka slovanského, zvláště českého“, přeteklo jeho srdce horoucími slovy vášnivě lásky k národu, slovy, jež ještě dnes dojmají. Balbin vidí, že jest to nejen nedbalost vlastních lidí, která ničí národ a jazyk, ale i zlá vůle, která na úřady královské a městské proti všemu řádu dosazuje lid cizí. Před Balbinovou duší ležela země jako „zvíře stvořené pro hostiny velké anebo jako slabý zajíček uprostřed psův“.

Generaci, která jest reprezentována členem řádu křižovnického Janem Františkem Beckovským (1658—1725) spojuje s Balbinem snaha smýti s národa přivlastek národa odbojného. Beckovský poznamenává, že i jiní národové se zprohivili Ferdinandovi II. a nyní očerňováním Cechů se očisťují a omývají, ale nechť oni se myjí jak nejlépe umějí, vzdýčky však zůstanou oni pokálení.¹⁴

Ale i u Beckovského bolest národní přehlušuje svědomí katolického kněze: jeho kniha vyznačuje se plným nepochopením českých dějin. Co zlého přinesla zarpulitá nesnášlivost katolické strany, vše se přičítá hanebným kacířům. Od Beckovského poprvé slyšíme výtky stavům, že na vojsko málo naložili, že je neopatrili zbraněmi a že mezi sebou byli nesvorní.

Jestliže století sedmnácté hledalo příčiny Bílé Hory v náboženském rozpolcení národa a vniknutí protestantismu do Čech, hledá století osmnácté její příčinu v nesnášlivosti katolíků. Na rozhraní obou těchto dob stojí Frant. Martin Pelcl a Ign. Cornova.

Frant. Martin Pelcl (1734—1801) v své „Geschichte der Böhmen“¹⁵ sice již praví, že katoličtí mnichové hnali záležitost broumovskou a hrobskou na ostří nože, ale níže ještě čteme¹⁶ tutéž formuli, jakou nalézáme u Beckovského, Balbina a j., že příčinou bělohorské zkázy byly znatky náboženské a ústavní. A ještě jedna věc spojuje století osmnácté se sklonkem století sedmnáctého v pojímání otázky bělohorské — čím dále tím více jest vina dávana stavům. Ign. Cornova (1740—1812) ve své knize „Kurze Übersicht der merkwürdigsten Empörungen in Böhmen und ihrer Folgen“ vytýká stavům nejen nesvornost, ale i ziskuchtivost. Ale již u Cornovy projevuje se století osmnácté, v němž zájem státu rozhoduje o všem i o náboženství a diktuje snášlivost. Ač Cornova hájí Ferdinanda II., nesrovnává se jemu potlačování protestantismu „mit dem woltätigen Geiste der christlichen Duldung.“¹⁷

Na počátku novověké vědecké historiografie stojí postava Frant. Palackého

(1798—1876). Původní plán Palackého byl napsati celé dějiny české od jejich počátku až do doby nejnovější, do 19. století. Jak známo, nedošlo k provedení celého plánu a tak se stalo, že vlastně nemáme od Palackého soustavného vyličení poměrů bělohorských. Ideovou podstatu dvou epoch dějin českých — vítězných válek husitských a povstání, které skončilo bělohorskou pohromou, vyložil Palacký těmito slovy: „Starí Cechové, národ na počet nehojný, pokusili se někdy sami o sobě a snad před časem o úkol veliký: o vymaření ducha lidského ze středověké autority, čili o právo svobodného zkoumání a přesvědčení ve věcech viry a náboženství. Bylo jim proto po dvakráte podnikati boje veliké a osudné, jakých svět potud ještě nevidal: boje o zájmy a statky ducha lidského. Po prvé, za tak řečené války husitské, podařilo se Čechům způsobem téměř zázračným vítěziti a přemoci celé křesťanstvo i donutiti je k uznání oprávněnosti jiného přesvědčení: ale národové vzali proto jméno české v nenávisť a v potup. Po druhé, ve válce třicetileté, ač se jim dostalo již i spoenců, přece přemožení jsou a utýráni tak, že zahynuly a zmizely v pohromách i strastech neslýchaných tři čtvrtiny národu, a jedna čtvrtina, ježto zbyla, zachovala se jen pod výjimkou, že snah předků svých netoliko se oděkla, nýbrž i zapírala a zatracovala je.“¹⁸ Vysvětlení tak rozdílných konců obou válek naznačil Palacký, když psal r. 1848 úvod k prvním českému svazku svých Dějin, v tom, že v první válce „národ náš, zachovávisi až potud neporušené jádro bytu svého, skutky zázračnými celý přemohl takorba svět: ve druhé, zpronevěřiv se sám sobě, nejen nedovedl nic slavného, ale přišel bezmála na mizinu. Vyložíme, kterak i v těch i v jiných více pohromách zračila se ruka Páně, jež, dávši člověku rozum i volení mezi dobrem a zlým, ovocem obého učiti a vystřídati ho chtěla.“¹⁹ Pohroma bělohorská byla tak zdrcující, že Palacký v ní viděl ruku Páně, trestající národ zpronevěřivší se svým ideálům svobody tím, že „obecný lid v Čechách již propadl nevolnictví a zbaven byl všeho vlivu na správu veřejných záležitostí zemských.“²⁰ Těmito slovy podává Palacký přes věky ruce posledního biskupa Jednoty Janu Amosu Komenskému.

Palackého současník V. V. Tomek (1818—1905) má vyhraněný konservativní názor na Bilou Horu. Ve svých článcích: „O nepokojích v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše“, uverejňovaných v „Časopise českého musea“ od r. 1854—1856 vznáší obžalobu na stavy, že zavinili porážku na Bílé Hoře, ale i na celý národ, že náboženské vyznání bylo mu

¹⁴ Jan Frant. Beckovský: „Poselkyně starých příběhů českých“, vyd. A. Rezek, sv. III., str. 242—244.

¹⁵ Fr. Martin Pelcl: „Geschichte der Böhmen“ (II. díl, str. 687).

¹⁶ Tamtéž, str. 739.

¹⁷ Ign. Cornova: „Kurze Übersicht der merkwürdigsten Empörungen in Böhmen und ihrer Folgen“, str. 36—37.

¹⁸ Frant. Palacký: Dějiny národu českého, díl V., část II., str. 1.

¹⁹ Týž: Dějiny národu českého (3. vyd.) I. díl, část I., str. 15.

²⁰ Týž: Doslov z r. 1874 v Gedenkbücher; Spisy drobné, I., str. 395. Srovn. VI. Klecanda: 1620, str. 10 n.

dražší než vlast, a že exulanti raději se vystěhovali ze země a zanechali statků svých cizincům, než by se navrátili v lůno své staré církve.⁸ Názor Tomkův stal se dogmatem klerikálního názoru na Bílou Horu. Pro tento reakční názor Tomkův dal Frant. Palacký v době, kdy se jednalo o ustanovení jeho nástupce v úřadě historiografa českého, přednost Ant. Gindelymu. V posledním svazku svých „Dějín českého povstání. 1618“, vykládá Gindely svůj názor, je-li válka třicetiletá válkou náboženskou anebo válkou politickou. Podle Gindelyho způsobil protestantismus rozštěpení ve vnitřním vývoji národů. Příčiny k boji dala otázka náboženská, důvody však, pro které nabyl boj takových rozměrů, byly Gindelymu otázky materiální. Jaké příčiny vedly k českému povstání? Byla to hluboká náboženská propast, zejména mezi Habsburky a jich poddanými, snaha Falce po zemích českých a odhodlání říšských knížat využít situace ve prospěch své nezávislosti. V Čechách vzplál tento boj nejostřejší, protože zde strany stály nejpříkřeji proti sobě a příčina jeho je spor o vklad majestátu. K tomu přistupovalo dráždění protestantů násilnou protireformací, provedenou v různých krajinách. Gindely žaluje též na stavy. Vinu porážky přičítá především nedostatku peněz, vzniklému ne hospodárností finanční správou stavovskou. Čechy byly od svých spojenců a přivtělených zemí slabě podporovány, stavům scházela individualita, která by se dovedla postaviti v čelo a rychlým útokem na nepřipraveného Ferdinanda zajistila si úspěch a nadehnula spojení k energickému napnutí všech sil. Válce samé pak nedostávalo se národního vědomí, byla vedena žoldněří, kterým scházel zájem pro věc, za kterou bojovali. Současná kritika vytýkala Gindelymu chlad a nedostatek zápalu pro dobré a krásné.⁹ V pozdějším svém díle: „Geschichte der Gegenreformation in Böhmen“ dává Gindely nahlédnouti dovnitř svého nitra. Probudil se v něm člověk. Na počátku druhé kapitoly vyložil význam Bílé Hory, která jest mu jedním z bojů, které rozhodují o osudech státu.

Arnošt Denis (1849—1921) ve svém díle „Konec samostatnosti české“ na samém prahu Bílé Hory vidí v Čechách zmalátnelost a nechuť k životu. Pravi: „Století šestnácté šikuje národy k novému boji a běda těm, kdo přijdou špatně připraveni.“¹⁰ A Čechové nebyli připraveni. Výzva stavů k povstání nemohla naléztí ohlasu v národě, protože šlechta s nedůvěrou hleděla na stavy nižší, města, a s pohrdáním na lid selský. Z národa zbýval jen kasta, z náboženství jen formule, z písemnictví jen jazyk. Katolíci čekali jen na vhodnou příležitost, protože okolnosti

v jejich táboře byly příznivé. Okamžik k povstání byl též špatně veden vzhledem k zahraniční situaci.¹¹ „Země byla vysílena“, pravi Denis, „v organismu zesláblém a vysíleném nejmenší rána působí rozklad a smrt.“¹² Vůdci myšlenku díla svého vyložil Denis větou, podle níž národ český v bitvě na Bílé Hoře podlehl trestu, jaký zdá se býti „údělem národů, kteří předstihli svou dobu, odtrhli se od tradice a lidstvu otevřeli dráhy nové.“ Dějinný vývoj mstí se „za slávu dobytou a za služby prokazané.“ Národu nastává pak doba, „kdy národové právě tak jako jednotlivci po životě příliš přepřehněm, v srdci svém tužbami vyčerpaném necítí více sílu dále žiti, to jest pokračovati v boji a bez hrůzy přijímají klid hrobový.“¹³ Denisova myšlenka o tragickém údělu národa, který předstihl svou dobu, věstila nám vždy časy lepší a dávala naděje do budoucnosti.

Radu moderních českých historiků, kteří řešili problém bělohorský, otevírá pak Ant. Rezek a Jaroslav Goll. Školou jejich prošla a jejich vlivu více nebo méně podlehl generace současná, která se též zabývala obšírnou kritikou všeho dosavadního badání o Bílé Hoře.

I. Prameny a souvěké zprávy.¹

Abelinus Joan. Phil. Argentoratensis: Theatrum Europaeum, oder ausführliche und warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten, so sich hin und wider in der Welt fürnämlich, aber in Europa und Teutschen Landen, so wol im Religion, als Prophan-Wesen vom Jahr Christi 1617 biss auff das Jahr 1629. Mit schönen in Kupfer gebrachten Land-Tafeln vieler fürnehmer Herren und Potentaten Contracturen, wie auch fürnehmer und berühmter Stätten, Vestungen, Pässen, Schlachten und Belagerungen eigentlichen Delineationen und Abrissen gezieret und verlegt durch Math. Merian, Buchhändlern und Kupferstechern in Franckfurt. Franckfurt, 1635.-2. vyd. 1643.-3. vyd. 1662. Z obsahu zvláště kapitoly: Schlachtordnung der Böhmen (str. 461); Beschreibung dess Weissenbergs (str. 462); Schlacht auf dem Weissen Berg, bey Prag (str. 462); Fernere Bericht von der Pragerischen Niederlag und wannenhero dieselbe verursacht worden (str. 466). Z rytin: Schlacht-Ordnung auff dem weissen Berg bei Prag. Schlacht vor Prag und der Böhmen Flucht.

Acta Bohemica. Das ist: gründliche, warhafft und eigentliche Beschreibung der fürnemsten, hoch und denckwürdigsten Historien und Geschichte, welche sich im hochlöblichen Königreich Böheimb zu Anfang vom 9. Martii abgewichenen 1618 Jahrs biss

¹¹ Tamtéž, str. 585—641.

¹² Tamtéž, str. 736.

¹³ Tamtéž, str. 739.

¹ Viz Zlábrt: Bibl. Č. H. díl. III., sv. 3, čís. 11.388—12.323.

⁸ Srovn. V. V. Tomek: O nepokojích v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše. V „Čas. českého musea“ od r. 1854—56.

⁹ „Osvěta“ z r. 1881.

¹⁰ A. Denis: Konec samostatnosti české, str. 640.

auff dato begeben und zugetragen. Auss allerhand glaubwürdigen Publicis scriptis in eine feine richtige Ordnung zusammen verfasset, 1620.

Actorum Bohemicorum erster Theil, das ist: Wahrhafft und eigentliche Beschreibung aller fürnembsten und denckwürdigsten Historien und Geschichten, welche sich im Königreich Böhme und dessen incorporirten Länden, von Anfang Monats Martii des 1618 Jahrs, bis auf den Tod Kaisers Matthiae begeben und zugetragen haben, Anno 1621. Aus allerhand glaubwürdigen publicis scriptis in eine feine richtige Ordnung zusammen verfasst, ietzo mit Fleiss übersehen, gemehrt u d aufs neue zugerechitet, 1621.

Actorum Bohemicorum andrer Theil, das ist, wahrhafft und eigentliche Beschreibung aller fürnembsten und denckwürdigsten Historien und Geschichten, welche sich im Königreich Böhme und dessen incorporirten Länden von vorigen Kayser Matthiae hochlöblicher Gedächtniss Tode an biss auf jetziger Kaiserlichen Majestät Ferdinandi II. Crönung, tempore interregni des 1619 Jahrs begeben und zugetragen haben. Aus allerhand glaubwürdigen publicis scriptis in eine feine richtige Ordnung zusammenbracht, und jedermännlich zu guter Nachrichtung in Druck verfertigt. Gedruckt im Jahr 1621.

Actorum Bohemicorum dritter Theil, das ist, wahrhafft und eigentliche Beschreibung aller fürnembsten und denckwürdigsten Historien und Geschichten, welche sich im Königreich Böhmen und dessen incorporirten Länden, von der Crönung Kaisers Ferdinandi II. den 9. Sept. zu Franckfurt stylo novo, dess 1619 Jahrs bis auf die Einnehmung der Königlichen Haupt-Stadt Prag den 8. Novembr, des 1620 Jahrs begeben und zugetragen haben. Aus allerhand glaubwürdigen publicis scriptis ... verfertigt Anno 1621.

Actorum Bohemicorum Vierdte Theil. Das ist: Warhafft und gründliche Beschreibung aller fürnembsten und denckwürdigsten Historien und Geschichten, welche sich im Königreich Böhmen dessen incorporirten und andern Länden von der Keyserlichen Wahl und Crönung, Keys. Mayj. Ferdinandi II. den 9. Sept. stylo novo dess 1619 Jahr begeben und zugetragen haben: Darinnen insonderheit die Schreiben, so im vorigen 3. Theil übergangen, sampt andern nützlichen Schrifftten Tractaten entweder gantz oder summarisch Weise so zu diesem Böhmischem Kriegswesen eigentlich gehören, gesetzt, und einverleibt zu befinden. Auss allerhand glaubwürdigen publicis scriptis, in eine feine richtige Ordnung zusammen gebracht und jedermännlichen zu guter Nachrichtung fleissig und trewlich mit vorgesetzter Praefation verfertigt, 1622.²

Acta publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände. Herausgegeben von Hermann Palm, Breslau, 1865—1906, 7 svazků.

² Viz Zibrť, Bibl. Č. H. díl III., sv. 3., číslo 11.390—11.400.

Actenstücke zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges. Riegger Jos.: Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Böhmen. Dresden. III. Theil.¹

Fürstl. Anhaltische geheime Cantzley, das ist: Begründte anzeigen der verdeckten unteutschen nachtheiligen Consilien, Anschläg und Practiken, welche der Correspondirenden Union Häupter unnd Directores, in der Böhemischen Unruhe zu derselben Cron, auch dess H. Römischen Reichs höchster Gefahr geführt und auss sonderbarer Verordnung Gottes durch die den 8. Novembr jüngst fürgangene ernstliche namhafft Bohemische Niederlag vor Prag in der Anhaltischen geheimen Cantzley in originali gefunden unnd der Welt kundtbar worden. Allen so woll auss als innländischen Potentaten Chur-, Fürsten, Ständen und Herrschafiten, auch sonst männiglich zu beständiger nachricht trewhertziger Warnung und warhaffter information. Gedruckt im Jahr 1621. Jiné vydání: Gedruckt in Altenstadt Prag bey Tobias Leopoldt. Im Jahr 1621.¹

Balbin Bohuslav: Epitome historica Rerum Bohemicarum ... Pragae, 1677.

Balbin Boh.: Miscellanea historica regni Bohemiae ... Pragae, 1677.

Balbin Boh.: Dissertatio apologetica pro lingua slayonica, praecipue Bohemica. Pragae, 1775. Český překlad: Bohuslava Balbina „Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého.“ Z původního spisu latinského věrně přeložil a poznámkami, jakož i životopisy Balbina a Tom. Pešíny opatřil Emanuel Lonner. „Matice Lidu“, roč. III., čís. 3 V Praze, 1899.²

¹ Viz Zibrť, Bibl. Č. H. díl III., sv. 3., číslo 11.401—11.412.

² Viz Zibrť, Bibl. Č. H. díl III., sv. 3., číslo 11.413—11.460. Srovn. Petersen: Ueber die Bedeutung der Flugschrift: Die Anhaltische Kanzlei. Jena 1867.

³ Podrobné obsahy uvedených Balbinových spisů viz v Zibrťově Bibl. Č. H. díl II., čís. 1306, 1307, 1308. Bohuslav Balbin (1621—1688), člen řádu tovaryšstva Ježíšova a upřímný syn svého národa pracoval soustavně o zachování hynoucí minulosti české. Roku 1670 počal vydávati rozsáhlé dílo „Epitome rerum Bohemicarum“ (Výťah z dějin českých). Balbin byl však osoučen z tendencí nacionalistických a protidynastických, a vydáváním tohoto díla bylo zaraženo, až se mu dostalo schválení od generála řádu v Římě. Kniha vytištěna roku 1677 v Praze. Balbinova „Dissertatio apologetica pro lingua slayonica, praecipue Bohemica“ (Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého) nebyla původně pro tisk určena. Jest našim nejdrazším výtvozem Balbinova ducha. Tato „Obrana“ Balbinova začala působiti až poč. českého obrození, kdy byla po prvé vydána (r. 1777). Balbin měl v úmyslu napsati rozsáhlé dílo, jakousi českou vlastivědu. Jeho

Becker Jul.: Über historische Lieder und Flugschriften aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges. Rostock, 1904.

Beckovský Jan: Poselkyně starých příběhů českých. Díl II. K vydání upravil Ant. Rezek. „Dědictví Svatopetrské“, čís. 18, 19, 20 za rok 1878—1880. Svazek I. 1879 (1526—1607), svazek II. 1879 (1608—24), svazek III. 1880 (1625—1715).⁶

Bellus Nic.: Historische Beschreibung aller denkwürdigen Sachen und Händel, welche sich bei der Regierung K. Matthiae und Ferdinand II. von 1617—25 zugetragen. Franckfurt, 1625.

Bellus Nicolaus: Oesterreichischer Lorbeerkrantz oder Kayserl. Victori, das ist: warhaftige und ausführliche historische Beschreibung aller gedencwürdigen Sachen und Handel, welche sich in geistlichen, weltlichen, politischen und Kriegssachen bei Regierung weilandt Keyser Matthiae hochlöblichen Andenckens und jetzt regierender Röm. Keys. Majest. Ferdinando II. in diesem noch wehrendem 10 jährigen Böhmischen, Hungarischen und Teutschen Krieg, in und ausserhalb dess Röm. Reichs von dem 1617 Jahr zugetragen und verlaufen. Jetztto auf ein neues übersehen, in eine richtigere und bessere Ordnung gebracht, über die Helffte, mit allerhandt von unterschiedlichen Orten und ex archivis erlangten und communicirten Particulariteten und vieler Sachen gedencwürdiger Beschreibung vermehret, in zehen Bücher abgetheilt und biss in September dieses 1626 Jahrs continuirt. So dann ferners mit schönen, neuen Kupferstücken, vieler fürnembster Potentaten und anderer Fürsten und Herren, wie nicht weniger Kriegs Generalen und Obersten Bildtnussen, in gleichen vorgangenen Schlachten, Belagerungen, Eroberungen, Stätten, Schlössern, Landtafeln und vieler Stätt Controfeuten gezieret und in Truck verfertigt. Franckfurt am Main, 1626.⁷

„Miscellanea historica regni Bohemiae“ (Historické rozmanitosti království českého) zůstaly pouhým zlomkem. Vycházely od r. 1679—1688. Balbinovi scházely hlavní podmínky vědecké práce: kritičnost, systematická, nestrannost, důkladnost a vědecké zpracování. Kritický rozbor Balbinovy práce viz Jakubec: Dějiny literatury čes., str. 349 n., kde uvedena i další literatura.

⁶ Jan Frant. Beckovský (1658—1725), kněz řádu křižovníckého. Jeho „Poselkyně starých příběhů českých“ nepřišla lidu k srdci. Beckovský projevil v ní úplné nepochopení českých dějin a vše, co zlého přinesla nesnášlivost katolické strany, přičítá se v ní hanebným kacířům. Rozbor prvního dílu „Poselkyně“ napsal Ant. Truhlář ve „Sborníku historickém“, 1884, druhý díl vydal Ant. Rezek, z jehož vydání předeslál obsah viz v Zibrtově Bibl. Č. H., díl II., č. 1335.

⁷ Uplný obsah viz v Zibrtově Bibl. Č. H. díl III., sv. 3., čís. 11538—11542.

Bellus Nicolaus: Oesterreichischer Lorbeerkrantz, Oder keyserliche Victori. Das ist: Warhaftige und Ausführliche Historische Beschreibung und öffentliche Acta aller gedencwürdigen Sachen und Händel, welche sich in geistlichen, weltlichen, politischen und Kriegssachen bei Regierung weilandt Matthiae Hochlöblichen Andenckens und jetzt regierender Röm. Key. May. Ferdinando II., wie auch Chur- und Fürsten und andern Ständen des Reichs in diesem 10 jährigen Krieg zugetragen und verlaufen. Jetztto auff ein neues übersehen, in eine richtigere und bessere Ordnung gebracht, über die Helffte mit allerhandt von unterschiedlichen Orten und ex Archivis erlangten und communicirten Particulariteten und vieler Sachen gedencwürdiger Beschreibung, sonderlich mit etlichen Deductionibus der Erbgerichtigkeiten des Hochlöblichen Hauss Oesterreich zu der Cron Hungern u. Böhem vermehret, in zehen Bücher abgetheilt und biss in das 1627 Jahr continuirt. So dann ferners mit schönen, neuen Kupferstücken und vieler fürnembster Potentaten u. Kriegs Generaln Bildtnussen, Schlachten, Belagerungen, Eroberungen, Landtafeln und Stätt. Controfeuten gezieret und in Truck verfertigt. Franckfurt a. M. durch Erasmus Kempffern, in Verlegung Joh. Theobald Schönewetters Buchhändlers a. 1627.

Těž latinský překlad Bellus Nic.: Laurea Austriace... Francofurti, 1627.

Brachel (Brachel) Adolphus: Historia aut verius succincta epitome historiae annorum XXXIV., nempe ab a. 1618—49. Coloniae, 1649. Historia nostri temporis, rerum bello et pace per Europam atque in Germania maxime gestarum ab a. 1618 usque 1650. Ex optimis et probatissimis huius saeculi scriptoribus per seriem annorum ordine distributa, Coloniae Agrippinae, 1650. Německé vydání: Kolb Ambrosius: Kriegs und Friedens unserer Zeiten kurz begriffene History dessen, was von Anno 1618 bis 1650 im Röm. Reich und Europa denkwürdigs sich zugetragen. Aus dem Lateinischen in Teutsch übersetzt. Cölln, 1650.⁸

Briefe und Acten zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges in den Zeiten des vorwaltenden Einflusses der Wittelsbacher. I. Bd.: Ritter Moriz: Die Gründung der Union 1598—1608. München, 1870.—II. Bd. Ritter Moriz: Die Union und Heinrich IV. 1607—9. München, 1874.—III. Bd. Ritter M.: Der jülicher Erbfolgekrieg. München, 1877.—IV. Bd. Stive Felix: Die Politik Bayerns 1591—1607. I. Hälfte München, 1878.—V. Bd. Stive F.: Die Politik Bayerns. II. Hälfte, München 1883.—VI. Bd. Stive F.: Vom Reichstag 1608 bis zur Gründung der Liga. München, 1895.—VII. Bd. Stive F.: Von der Abreise Erz-

⁸ Srovn. Roos Wilhelm: Die historia nostri temporis des Brachelius Adolphus. Ein Beitrag zur Kritik der Quellen des dreissigjährigen Krieges. Würzburg, 1899.

herzog Leopolds nach Jülich bis zu den Werbungen Herzog Maximilians von Bayern im März 1610. Bearbeitet von Karl Mayer. München, 1905.—IX. Bd. Chroust Anton: Vom Einfall des Passauer Kriegsvolks bis zum nürnberg Kurfürstentag. München, 1903.—X. Bd. Briefe und Akten zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges. Chroust Ant. Der Ausgang der Regierung Rudolfs II. und die Anfänge des Kaisers Matthias. München 1906.

Brendel Richard: Die Schlacht am Weissen Berge bei Prag, den 8. November 1620. Eine Quellenuntersuchung, Halle, 1875. Z obsahu: I. Die Quellen (A. Ueberreste. B. Briefe. C. Flugschriften. D. Schriftsteller.) II. Der Thatbestand.

Carafa Car.: *Episcopi Aversani, Comenarii de Germania sacra restaurata*, Romae, 1628. ... ad an. 1641 continuata sub P. P. Gregorio XV. et Urbano XIII. regnantibus Ferdinando II. et III. imperatoribus, decesserunt decreta, privilegia ex cancellario imper. emanantia. Francofurti, 1641. Znova vydáno: Vienna, 1748, I.—II.⁹

Carve Thomas: *Compendium Belli Germanici, ab anno 1617 ad annum 1643*. Helvetia, per Davidem Haut, 1643. Další vydání: *Rerum Germanicarum ab a. 1617 ad a. 1648 gestarum Epitome*. Editio altera et cum priore continuata, s. I. 1654. Nové vyd. *Compendium belli Germanici ab anno 1617 ad an. 1650 per Europam, et potissimum in Germania, variis eventibus gestum et iconismis principum in aes incisum illustratum*. Editio nova in offic. Davidis Haunni. Viennae et Lucernae 1657.¹⁰

Casparsen Caspar: *Historicae relationis continuatio*, oder Warhaffte Beschreibung... von nechst verschiener Franckfurter Oster-Mess, biss auf die jetzige Herbst-Mess dieses 1621 Jahr neben Anzeigung, was sonderlich im Königreich Ungarn und Böhme, wie im gleichen im Wettliner Thal, bey noch wehrender Unruh für geloffen. Sampt zweyen eingelegten Kupfferstücken Cölln, bei Peter von Brachel, 1621.

Dačický Mikuláš z Heslova: *Paměti*. K vydání upravil Ant. Rezek. „Památky staré literatury české“, čís. 5. I. díl vyd. v Praze, 1878; II. díl, 1880.

⁹ Podrobný obsah viz v Zibrtově Bibl. Č. H., díl III., sv. 3., čís. 11596. Srovn.: Schulz Ferd.: Karel Karaffa, jednatel politiky papežské proti národu českému po bitvě bělohorské. „Lumír“, ročník II. (1874), strana 479—81; 492—4, 505—7. Dále: Anthony J. Valdem: De Carlo Carafa, Bero- lini, 1864.

¹⁰ Srovn.: Droysen G.: *Materialien zur neueren Geschichte*. Heft 5—6. Thomas Carve's Itinerarium. Eine Quellschrift des 30jährigen Krieges, Halle, 1835. Dále: Frenzel F.: *Das Itinerarium des Thomas Carve*. Ein Beitrag zur Kritik der Quellen des 30jährigen Krieges. Halle, 1887.

Dačický Mikuláš z Heslova: *Prostopravda*. Podle rukopisu knihovny Musea král. českého a podle Dačického paměti vydal Ferd. Strojček. Praha, 1902.

Damian J.: *Bellum Germanicum ab a. 1617, quo Ferdinandus II. Bohemiae rex initiatum est, usque ad a. 1632 quo Joan. Comes Tillius occubuit, excurrens*, Duaci, 1648.

D'Elvert Christ.: *Quellenschriften zur Geschichte Mährens und Oesterreich Schlesiens*.

Du Cornet: *Histoire generale des guerres de Savoie, de Boheme, du Palatinat et Pays-Bas* 1616—27. Dovay, 1628.

Dudík B.: *Correspondenz Kaisers Ferdinand II. und seiner erlauchten Familie mit P. Martinus Becanus und P. Wilhelm Lamormaini*. Kaiserl. Beichtvätern S. J. „Archiv Öst. Gesch.“, roč. LIV. (1876). Zvláštní otisk: Wien, 1876.

Euss Caspar: *Fama Austriaca* das ist: Eigentliches Verzeichniss denkwürdiger Geschichten, welche sich in den nechstverflossenen 16 Jahren hero biss auf und in das Jahr 1627 begeben haben. Darin sonderlich die Böhmsche Unruhe und Ausgang derselben neben viel andern Sachen, so sich fast in der gantzen Welt zugetragen, erzehlet werden. Sampt einem Kurzen Stamm Register des Hochlöblichen Hauses Oesterreich. Cölln, 1627. (Z vyobrazení „Hauptschlacht bei Prag“, str. 463).¹¹

Eysen Joh. Bapt.: *Deductio* d. i. nothwendige Aussfuehrung, Bericht u. Erzählung derer Ursachen und Motiven, darumb Kaiser Ferdinandus II. nach toedtlichen Abgang weiland Kaiser des Regiments in Koenigreich Boheim und derselben incorporirten Laender verlustigt, und wodurch die Laender zu der befuegten und rechtmessigen Wahl ietzt regierender Koen. Majestat in Böhme vermöge ihrer Freiheiten zuschreiben bewogen und gedrunge worden. Allen hohen und Niederstands Personen zur Nachricht und den sambtlichen Laendern zu bestaendigen Entschuldigung publicirt und ausgeferiget, Cum gratia et privilegio Sac. Reg. Maj. Bohem., gedruckt in der Alten Stadt Prag bei Jonathan Bohutský von Hranitz, 1620.¹²

Freyberger Sigismund: *Germaniae perturbatae et restauratae sive unpartheiischer wolmeinender theologo-politicorum Discursuum*, III. Theil. Vom Zustand des römischen Reichs, dessen Auff- und Abnehmung, Glori, Besorgtem Untergang u. Perturbation: Von Constantino Magno biss auff diese Zeit unnd fern in den Teutschen Krieg continuirt. Franckfurt, 1658. (Z obsahu: Kap. 8.: Wie das Unwesen in Böhme fort-

¹¹ Viz obsah v Zibrtově Bibl. Č. H., díl III., svazek 3., čís. 11659.

¹² Viz podrobně obsah v Zibrtově Bibl. Č. H., díl II., čís. 1576.

gangen, König Ferdinand Römischer Käyser u. Pfaltzgraft Friederich Böhemischer König worden, aber ni lang geblieben. Wie der Käyser sein Königreich Böhem wieder in seinen Gewalt und Gehorsamb gebracht.)¹³

v. Friedberg Warmund: *Notitia rerum illustrium imperii Romano-Germanici tripartita* sive Discursus iuridico-politico-historici ad instrumentum sive tabulas pacis, Osnabrug-Monasteriensis, in quibus Aquila sacri Imperii, id est, Jus illius publicum antiqui, medii et junioris aevi, Negotia belli, pacis ac foederum, regimen saeculare et ecclesiasticum, forma, interesse imperii, cum quoad ejus caput, tum quoad membra ex rei veritate curiose depingitur: Praetensiones et controversiae illustres nervose ac dilucide explicantur, multarumque aliarum Europae rerum publicarum rationes et arcana excutuntur. 1669. (Z obsahu: Discursus XIII. De regno Hungariae et Bohemiae. Discursus XIV. De Ferdinando II. et III. Imperatoribus.

Gebauer Joh.: *Die Publicistik über den Böhmisches Aufstand von 1618*. „Halle'sche Abhandlungen zur neueren Geschichte“, Heft XXIX., 1892.

Gindely A.: *Bericht über wiessenschaftliche Reise zu mehreren ausländischen Archiven behufs der Geschichte des dreissigjährigen Krieges*. „Zprávy Král. čes. spol. nauk“, 1859, II.¹⁴

Gindely A.: *Die Berichte über die Schlacht auf dem Weissen Berge bei Prag*. „Sitzungsberichte Wiener Akad.“, LXXXV. (1877). Zvláštní otisk: Wien, 1877.

Goldast Melchior: *De Bohemiae regni incorporatarumque provinciarum inribus ac privilegiis. necnon de hereditaria regiae Bohemorum familiae successionem commentarii*, in libros VI. divisi et inde a prima usque origine ad praesentem aetatem quam diligentissime et accuratissime deducti, Francofurdiae 1627.¹⁵

de Gramon (Grammont) Gabriel-Barthélemy: *Ludovicus XIII. sive annales Galliae ab excessu Henri IV. Liber quo rerum in Gallia, Germania, Italia, Belgia, Lotharingia per Gallos hoc tempore gestarum usque ad annum 1617, accurata narratio continetur et quidem uberius quam in aliis hactenus editis libris, Paris, 1641*. Pokračování do r. 1629: *Historiarum Galliae ab excessu Henrici IV. libri XVIII.*; Toulouse 1643. - *Historiarum Galliae ab excessu Henrici*

IV. libri XVIII., quibus rerum per Gallos tota Europa gestarum accurata narratio continetur. Amstelodami (Elzevir), 1653. — Kniha IV. jedná celá o historii zemí českých: Liber IV. De bello Bohemico, de Friderici Electoris Palatini casu; de rebus Germanicis, Gallicis set Hispanis.

Haberwaschel (Haberweschel, ab Habernfeld) Andreas: *Bellum Bohemicum ab anno 1617*. Lugdunum Batavorum, ex officina Caroli Warneri à Tuernhout, 1625. Český překlad: Tonner Em.: *Bellum Bohemicum*. Recensente Andrea ab Habernfeld. Ondřeje z Habernfeldu vypravování o vojně české od roku 1617. V Praze, 1867.¹⁶

Khevenhiller (Khevenhüller) Franz Christ: *Annales Ferdinandeí*, oder wahrhafte Beschreibung K. Ferdinand II. Geburt, Auferziehung und zu Kriegs- und Friedenszeiten vollbrachten Thaten, Regensburg. I. 1640 (1578—83); II. 1641 (1583—7); III. 1641 (1588—92); IV. 1641 (1593—7); V. Wien, 1642 (1598—1602); VI. 1643 (1603—7); VII. 1643 (1608—22); VIII. 1644 (1612—7); IX. 1646 (1618—22). — II. vyd., Leipzig 1716—1726 rozmoženo o tři svazky. a to X. 1623—7; XI. 1628—31; XII. 1632—7 (zvláště IX. Theil, darinen Königs und Kayzers Ferdinands II. Ungarisch- und Römische Crönung, die Antretung seiner schweren Regierung, seine Verfolgung und Gefahr von denen Böheimischen Rebellen, Ungarischen, Bethlahemischen und etlichen Oesterreichischen, auch Reichs-Ständen, wie ihm Gott absonderlich geholfen... atd.).¹⁷

Komenský J. A.: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, iam inde a primordiis conversionis suae ad Christianismu, hoc est anno 894, ad annum usque 1632, Ferdinando II. Austriaco regnante, in qua inaudita hactenus, arcana politica, consilia, artes, praesentium bellorum verae causae et iudicia horrenda exhibentur, nunc primum edita (Leidae) 1648.

Překlad český Adama Hartmanna: *Historia o těžkých protivenstvích církve české, hned od počátku jejího na víru křesťanskou obrácení v létu Páně 894 až do léta 1632 za panování Ferdinanda II. V Lešně, 1655*. 2 vyd. v Amsterdamě 1663; 3. vyd. v Žitavě 1756; 4. vyd. v Hirberku 1844; 5. vyd. v Praze 1870.¹⁸

¹⁶ Viz podrobně obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl III., Sv. 3., čís. 11.760.

¹⁷ Viz podrobně obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl III., sv. 3., čís. 11.925. Srovn. B. Czervenska: *Die Khevenhüller. Geschichte des Geschlechtes mit besonderer Berücksichtigung des 17. Jahrh.*, Wien, 1867. Dále: Strilz Jodok: *Wie die Annalen des Grafen u. Khevenhiller entstanden*. „Zeitschrift des Museums Francisco-Carolinum“ auf d. Jahr. 1843, str. 27—8.

¹⁸ Viz podrobný obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl II., čís. 2210.

¹³ Viz podrobně obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl III., sv. 3., čís. 11.716.

¹⁴ Gindely Antonín (1829—1892), ředitel zemského archivu a profesor pražské university. O jeho názoru na Bilou Horu viz v úvodu. Kritiku jeho spisů viz Krebs: *Schlacht am Weissen Berge*, 1879, str. 160 n. Srovn. Zibrťovu Bibl. Č. H., díl IV., sv. 2., čís. 6548, kde uveden podrobný obsah.

¹⁵ Viz podrobně obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl II. čís. 669.

Kozmanecius Václav František: Sumovní krátké sepsání o hrozné válce, kteráž se léta Páně 1618 v české zemi začala a v Praze svůj počátek vzavši, též také tu původem Pána Boha všemohoucího k skončení svému přišla, a to léta Páně 1648. A tak tato válka žalostivá, kterouž německou nazývají, pořád za třicetilet let trvala. Jaké pak byly bitvy a hlavní porážky, a jak jest mnoho lidu, buď Bohu žel! křesťanského, v též válce zhytnulo, v tomto spisu se o tom v krátkosti oznámí.

Srovn. Vinc. Zahradník: Krátké vyprávění třicetileté války. Z rukop. V. k. Časlavského vyňaté a doplněné (podle rukop. Litoměřického) „Cas. Ces. Musea“ 1833, I. Znovu otiskl podle úplného rukop. knihovny Strahovské Ant. Podlaha: Václava Františka Kozmanecia spisování historická. Sborník histor. kroužku „Vlast“, VII., 1898.

Krause G.: Urkunden, Aktenstücke und Briefe zur Geschichte der Anhaltischen Lande und ihrer Fürsten unter dem Drucke des 30jährigen Krieges. Leipzig, 1861—6. Díl I.—V.

Krebs Jul.: Christian von Anhalt und die Kurpfälzische Politik. Leipzig, 1872.

Krebs Julius: Die Schlacht am Weissen Berge bei Prag (8. November 1620) im Zusammenhange der Kriegerischen Ereignisse. Breslau, 1879 (z obsahu: Kritik der Schlachtberichte).

Lehmann (Lehmannus) Chr.: Commentarii de rebus pace et bello gestis a Mathia et Ferdinando imperatoribus, in quibus belli Bohemo-Germanici causae, initia, progressus.... continentur. Francofordiae, 1629. Srv. Lehmannus suppletus et continuatus I. 1613—48. Frankfurt, 1709.

Lon M.: De statu Bohemico perturbato, hoc est, de belli Bohemo-Germanici initio, causae et progressu etc. Francofurti a.M. 1621.

Lontorpius Michaelis Gasparus: Der Römischen keyserlichen auch zu Hungern und Böhmen königlicher Mayestat weilandt Matthiae, hochlöblichsten Andeckens und Ferdinandi II. itzo regierenden Römischen Keyser und dess heiligen Römischen Reichs geistlicher und weltlicher Chur und Fürsten und anderer Reichsständ Acta publica. Handlung und Ausschreiben, Bedencken, Rathsschläge, propositiones, declarationes, Anbringen, resolutiones, protestationes, repudiationes, monitoria, Erinnerungen, Aechterklärungen, Ableinungen, Verträgen, compositiones unnd anderer dess H. Reichs, so wol in Friedens — als Kriegswesen und dessen schweren Obligen halber gegen einander Ansehenliche gewechselte Schrifften, Apologien und Fundamentaldeductionen mehr. Von Anfang unnd Krönung der jetzigen Röm. Keys. May. Ferdinandi II. zum Böhmischem und Hungarischen König und darauf erfolgten Böhmischem und Teutschen Kriegs, dessen Ursachen, Fortgang und verurthesachtes Misstrawen... ordentlich geschrieben. I.—XII. Theil. Franckfurt a. M.,

1621—25. 2. vyd. Franckfurt a. M. 1622—7; 3. vyd. Franckfurt a. M. 1629; 4. vyd. Franckfurt, 1640—1; 5. vyd. značně rozmnožene o XVIII. dilech, 1668—1721; 6. vyd. ve IV. dilech, Tübingen, 1739—1744¹⁹.

Malingre E.: Histoire generale de la rebellion de Boheme, Paris, chez Jean Petit Pas, 1623. S vyobrazením bitvy na Bílé Hoře. (Ordre de la bataille donne devant Prague entre l'armee imperiale et l'armee de Boheme le 11. Novembre 1620 selon lordre qui suit. Reduction de trois villes de Prague a l'obeissance de l'empereur avec la fuite des Bohemes, mis en deroute se lon lordre qui suit.

Mercurius, Europaeischer, Historicus oder Glauwürde Historische Beschreibung aller und jener denckwürdigsten Geschichte Kriegs- und Friedens- Wahl und Crönungs-Reichs und Deputation-Tags Handlungen, so sich hin und wieder in Europa, sonderlich im H. Röm. Reich und denenselben angränzenden Königreichen und Herrschaften, als Hispanien, Frankreich, Italien, Hungarn, Böhmen, Schweden, Polen, Dänemarc, Portugal, Engelland, Holland, Siebenbürgen, Wallachey und Türekey etc., bei Regierung deren Vieren Glorwürdigsten, Allerdurchleuchtigsten und Unüberwindlichsten, Römischen Kaysern Matthiae, Ferdinandi II., Ferdinandi III., Allerhöchstseligster Gedächtnuss und Leopoldi unsers jetz regierenden Allergnädigsten Käysers, vom Jahr Christi 1617 biss auff das jetzige 1660 Jahr begeben und zutragen.... Gantz unpartheyisch und ohne Affecten also kurz verfasst. Franckfurt am Mayn, 1660. (Z dějin českých: Povstání české, boje stavů a následky.)

Miraeus Aubert Bruxellensis: De bello bohemico Ferdinandi II. Caesaris auspiciis feliciter gesto Commentarius, ex quo seditionissimum Calvinianae sectae genium et praesentem Europae statum licet agnoscere. Commentarius de bello Bohemico Ferdinandi II. Caesaris auspiciis feliciter gesto... auctore Auberto Miraeo Bruxellensi... protonotario Apostolico etc. Bruxel, 1622.²⁰

Opel Jul. und Cohn Adolf: Der dreissigjährige Krieg. Eine Sammlung von historischen Gedichten und Prosadarstellungen. Halle, 1862. (Z obsahu: Wachsende Gährung in Deutschland und Ausbruch des Kampfes in Böhmen. Der Ausgang des böhmischen Krieges und die Auflösung der Union.)

Pelzel Frant. Martin: Kurzgefasste Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten. Aus den besten Geschichtschreibern, alten Kroniken und glaubwürdigen Handschriften zusammengetragen. Prag 1782.²¹

¹⁹ Viz v Zibrťově Bibl. Č. H.: díl III., sv. 3; čís. 11974—11980.

²⁰ Viz podrobný obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl III., sv. 3, čís. 12039—12042.

²¹ Viz podrobný obsah v Zibrťově Bibl. Č. H., díl II., čís. 2646. Frant. Martin Pelzel (1734—1801) byl vychovatelem v ro-

Pešina Thomas Joannes: Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est: Sanctae metropolitanae divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria: quibus illa, per tot secula, orbi nostro enituit semper clarissima: solis ortui, seu, futuro majori operi praemissus interim, et emissus ab.... Praegae 1673²².

Podlaha A.: Rukopisný sborník Evermonda Jiřího Košetického. Sborník histor. kroužku „Vlast“, Roč. II.—V., 1901—1904.

Prokop Bartoloměj: Paměti Volyňské (1617—1647). „Památky arch“, XIII., 1886.

Riccus Josephus Brixianus: De bellis germanicis libri decem, in quibus Bohemica, Danica, Suecica bella et quidquid ubique terrarum ab anno 1618 usque ad anno 1648 gessere Germani, continua narratione describuntur, cum pacis conditionum auctuario, quae Monasterii et Osnabrugi, inter Caesaris, regum et principum legatos et conquistores nuperrime convenerunt. Venitiis, 1648.

Skála Pavel ze Zhoře: Historie česká od r. 1602 do r. 1623. Monumenta Historiae Bohemica, edita auxilio illustrium amicorum patriae historiae ab Ant. Gindely. Staré paměti dějin českých vydává pomocí vznešených příznivců domácího dějepisu Ant. Gindely v Praze. I. díl 1865 (1602—16); II. díl 1866 (1617—18); III. díl 1867 (1619 do konce března 1620); IV. díl 1868 (od konce března 1620 do konce r. 1620).

Z obsahu IV. dílu: Bílá Hora: O bitvě na Bílé Hoře: první zpráva o též bitvě, sepsaná od Mik. Bella. — Druhá zpráva od

dinách hraběcích a později první profesor jazyka a literatury české na universitě pražské. Jako oddaný vyznavač josefinismu, přestával Pelcl českou historií jen vědecky, bez účelu vlasteneckého, jsa přesvědčen, že český jazyk zanikne pod rozmachem germanisace Josefa II. V tom duchu, jakožto předmět studia, jest bráti jeho knihy, psané vesměs německy. Ale na konec poznal, že se ve svém základním názoru mýlil a jeho další díla jsou již prodechnuta vědomím vlasteneckým a přesvědčením, že česká řeč a české snahy zvítězí nad násilím germanisacím. Vydal obšírné dílo „Nová kronika česká“, kde českým jazykem vypravuje o našich dějinách od nejstarších dob až po smrt Karla IV.

(O Pelclovi srovn.: Pelclův almanach z prací bývalých žáků gymnasia rychnovského. V Rychnově nad Kněžnou 1893; J. Jakubec: Dějiny české literatury, strana 377 n.)

²² Tomáš Pešina z Čechorodu (1629—1680), člen řádu jezuitského, kapitolní vikář a děkan. Vlastenectví Pešinovo jest zformováno podle snah jezuitských. Pešina jest nadšen vítězstvím Ferdinandovým a tím i církve římské v bitvě na Bílé Hoře, ale vidí stíny tohoto vítězství: potupné ztotožnění Čechů národy jinými. O jeho životě viz článek V. V. Zeleného „Čas. česk. musea“, 1884—1886. Viz podrobný obsah v Zibrtové Bibl. Č. H., díl II., čís. 2662.

Auberta, kanovníka kapitoly Antofské. — Třetí zpráva o též bitvě: Continuator historie Meterani. — O čtvrté zprávě: Gottharta Artusa in Memor. Gallobelgico. — Obsah páté zprávy Jana Göpnara z Norimberka. — Šestá zpráva, německá, v Praze u Tobiáše Leopolda vydaná. — O sedmé zprávě, již Řehoř Wintermonat sepsal. — Krátké připomenutí jiných relací. — Jana Cluveria, Astedia, Lundorpa. — Zprávy od konšela Novoměstského Karbana o též bitvě podané. — Zpráva o praporci královském v bitvě Bělohorské. — Rozlišená zdání o tom, komu pochvala vítězství Pražského přísluší. — O kázáních, o témž vítězství složených. — Některé příběhy hned po bitvě Bělohorské: o císařském mandatu, proti všem agentům krále Fridricha vydaném. — O chování se Moravanův hned po oné bitvě. — Bethlen Gábor obrátí se do Košic. — O řázení lidu uherského v Dolních Rakousích. — O zmařeném dobývání města Táboru skrze lid císařský²³.

Skopec Jindřich: Kněze Matěje Herborta Novoboleslavského Písníčky a modlitby vojenské a Písníčka nová z let 1618—20. Z Kapitolní knihovny svatovítské „Český lid“, XIV., 1904—5.

²³ Pavel Skála ze Zhoře (1583 asi do r. 1640), přední současný protestantský historik, rodem Pražan. Jako odchovanec university pražské a wittenberské usadil se v Žatci, kde sňatkem zbohatl a stal se konšelem. R. 1618 přišel do Prahy, s níž ze zájmu věci veřejné již dříve pilně udržoval spojení, a byl jmenován úředníkem vlády direktorské. Odtud přešel pak do královského kanceláře Fridricha Falckého, „zimního krále“ provázal 2 léta v cizině. Od r. 1623 usídlil se, zachovav si značnou část svého jmění, ve Freiberce v Sasku. Tam oddal se pilným studiím historickým. Ve vyhnanství sepsal nejprve „Chronologii církevní“, která podle šesti epoch „gruntovně a srozumitelně vypisuje rozmanité a pamětihodné příběhy v církvi boží od stvoření světa až do těchto posledních časů zběhlé s jistotou posoupnosti let podle pravidla Písem sv. a z hodnověrných pramenů v krátkém pořádku“. Dílo to však bylo pouhou přípravou ke spisu hlavnímu, „Historii církevní“, ve které vypisuje známé tehdy světové děje od časů apoštolských až do konce r. 1623. Spis tento jest nejrozsáhlejší dílo historické, jež kdy jazykem českým bylo sepsáno, neboť vyplňuje deset velikých folií, chovaných ve Valdštejnské knihovně v Duchcově. Nejvýznamnější jsou z toho díly VII.—X., které jasným slohem vykládají dobu současnou. Vydány jsou z toho dějiny české od r. 1602—1623 Karlem Tieftrunkem. Skálovo vypravování není bez tendence. Skála jest zjev znamenitý a uctyhodný. O jeho životě a díle viz pojednání J. A. Dundra a Ant. Rybičky v „Čas. čes. musea“ roč. 1858 a Tieftrunkovu obsáhlou rozpravu v „Osvětě“, roč. 1873. — Srovn. též Zibrtovu Bibl. Č. H., díl I., čís. 18599.

Slavata Vilém: Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka, vladaře domu Hradeckého atd. od l. 1608 do 1619. K vydání upravil Jos. Jireček v Praze, 1866. Díl I. a II.²⁴

Stránský Pavel: Respublica Bohemiae. Ludg. Batavorum, 1634. Český překlad: Mistra Pavla Stránského ze Zapské Stránky poopravené i rozmnožené Vypsání vši obce království Českého (Respublica Bojema). Z latiny přeložil, životopisem Stránského s mnohými poznámkami opatřil Emanuel Tonner. V Praze, 1893.²⁵

Tagebuch des Prinzen Christian Anhalt über die Kriegs-Vorfällenheiten in Böhmen im Jahre 1620. Viz Jeník z Bratřic: Zápisky, V., str. 233—65. Srovn. Zibrť v „Cas. čes. musea“, 1897, str. 446. Jeník praví úvodem: Dieses Tagebuch ist in der Prager Schlacht am Weissenberg in die Hände der Sieger gefallen. Dasselbe ist in französischer Sprache geschrieben und wird in der hiesigen Clementinischen Bibliothek aufbewahrt. Ich liess das Tagebuch als eine schätzbare Merkwürdigkeit durch meine Nichte Comtesse Lidi Wratisslau,

²⁴ Ve Vilému Slavatovi z Chlumu a z Košumberka (1572—1652) našla vítězná katolická strana svého tendenciho a velmi zevrubného historika. V posledních dobách životních, počínaje r. 1637, sepsal své „Paměti“ ve 14 knihách. Z nich kniha I. a II. složena byla proti spisu Matiaše Thurna, jenž jako náčelník pokořené strany po bitvě bělohorské ospravedlňoval před cizinou jednání odbojné šlechty. Kniha III. a část IV. dovozuje dědičnost král. českého z historických základů. Ostatek vypisuje obsírně dějiny Habsburské říše od r. 1527 do r. 1592. Z toho vydány jsou tiskem děje české v l. 1608—1619 od Jos. Jirečka, v Praze, r. 1866 a 1868, a děje uherské v l. 1526—1546, ve Vídni r. 1857. — Srovn. F. Fischer: Bibl. Č. H., díl I. čís. 18704 n.; díl III., č. 12215; díl IV., č. 3811 n.

²⁵ M. Pavel Stránský (1583—1657), rektor školy, potom pisář a měšťan litoměřický, který se l. 1627 vystěhoval z Čech a posléze byl profesorem a dozorcem gymnasia v Toruni, složil znamenité dílo o českém státě nazvané „Respublica Bohemiae“. Účelem toho díla bylo pro cizinu vypsati polohu země české, jednotlivé kraje, povahu a obyčej obyvatelstva, podati stručné dějiny a celé vnitřní zřízení českého státu. Obsah a vydání Stránského díla „Respublica Bohemiae“ viz v Zibrťově Bibl. Č. H. díl I., č. 1674, literatura pak v Bibl. Č. H. díl I., č. 1675, díl II., č. 2995. Dílo Stránského přeloženo do němčiny od exjesuity Ign. Cornovy „Paul Stránsky's Staat von Böhmen“, Praha 1792—183. Český překlad od E. Tonnera v Praze, 1893. Opravy od Ant. Truhláře v „Cas. čes. musea“, 1894.

nunmehr verehelichte Gräfin Berchtold. ins Deutsche übersetzen.

II. Zpracování bitvy na Bílé Hoře a války třicetileté od r. 1700.¹

Bílá Hora. Vydalo nakladatelské družstvo Máje. V Praze, 1904. (Z obsahu: Ant. Klášterský: Oráčova píseň; Frant. Sekanina: Bitva na Bílé Hoře; F. X. Harlas: Bělohorské památky; Jar. Hasina: Zlatá Hvězda; M. Fučík: Bílá Hora; Dr. J. P. Vrcholná scéna dramatu bělohorského; Před bitvou na Bílé Hoře; Po bitvě na Bílé Hoře; Válka třicetiletá; Dr. R. J. Kronbauer: Bělohorská pamětní kniha; Er. O. Herold: Mnichovské památky na bitvu na Bílé Hoře; Mariánský sloup z roku 1650—1652 na Staroměstském rynku.)²

Brendel Richard: Die Schlacht am weissen Berge bei Prag, den 8. November 1620. Eine Quellenuntersuchung. Halle 1875. (Obsah: I. Die Quellen: A) Ueberreste. B) Briefe. C) Flugschriften. D) Schriftsteller. II. Der Thatbestand.)

Buchner Andreas: Geschichte von Bayern während des dreissigjährigen Krieges. 2. Bd. München, 1851. (Obsah: I. Abt: Vom Anfange des Krieges 1618 bis zur thätigen Theilnahme Frankreichs 1635. II. Abt: Von Frankreichs thätiger Theilnahme am Krieg bis zum westphälischen Frieden, 1635—1648.

Cornet L. de: Histoire générale des guerres de Savoie, de Bohême, du Palatinat et des Pays-Bas, 1616—1627. Avec l'introduction et des notes p. A. L. P. de Robaulx de Soumoy. Bruxelles, 1868—9. I.—II. vol.

Cornova Ign.: Kurze Uebersicht der merkwürdigsten Empörungen in Böhmen und ihrer Folgen. Ein Gegengift wider den Freiheitstaumel. Prag, 1793.

D'Evert: Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation des dreissigjährigen Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrh. „Schriften der hist.-stat. Section d. k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförd. des Ackerbaues, der Naturkunde und Landeskunde.“ XVI. Bd. Brünn, 1867.

D'Evert: Weitere Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder im siebenzehnten Jahrhunderte. „Schriften“, I. c. (XVII. Bd.), 1868.

D'Evert: Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens im siebenzehnten Jahrhunderte. „Schriften“, I. c. (XXII. Bd.), 1875. — (Z obsahu zvláště: Der Verlauf der Rebellion und des dreissig-

¹ Viz též Zibrť: Bibl. Č. H., díl III., číslo 12342—470; díl IV., číslo 6647—780.

² Brožura tato jest rozšířený a upravený otisk z II. ročníku „Máje“, 1904, str. 97—109, 113—116.

jährigen Krieges in Mähren. Der Kaiser, seine Regierung und Feldherren. Die Kaiser-Partei in Mähren. Die Ahndung der Rebellion in Mähren im allgemeinen und ihre Vollzugsorgane.)

D'Elvert: Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens, im XVII. Jahrhundert. „Schriften“, I. c. XXIII. Bd.), 1878. —

D'Elvert Chr.: Der Verlauf der Rebellion und des dreissigjährigen Krieges in Mähren. „Schriften“, I. c. (XXX. Bd.), 1895.

D'Elvert: Zur Geschichte des 30jährigen Krieges. „Notizenblatt“. Zeitschrift der historisch-statistischen Section d. k. k. mährischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. (Beilage der Mittheilungen der k. k. Ackerbaugesellschaft.) Brünn, 1866, čis. 12; 1867, čis. 2, 3, 9, 10; 1868, čis. 5. (Z obsahu zvláště: Die mährischen Direktoren; Die Besitznahme von Olmütz; Friedrich's Huldigungsreise in Mähren und Schlesien; Die Kosaken-Einfälle; Der Fall von Nikolsburg; Die Unterwerfung Mährens.)³

Denis Ernest: Fin de l'indépendance Bohême. Paris, 1890. — Překlad: Konec samostatnosti české; přeložil Jindř. Vančura. V Praze, 1893. (Kniha IV. Počátky reakce katolické. Sněm roku 1575. Předzvěsti revoluce. Majestát císaře Rudolfa II. Defenestrace Pražská.)

Denis Ernest: La Bohême depuis la Montagne Blanche. Paris, 1903. — Překlad: Čechy po Bílé Hoře; přeložil Jindř. Vančura. V Praze, 1904. (I. díl: Vítězství církve. Centralism.)⁴

Dorberl M.: Entwicklungsgeschichte Bayerns. München, 1906. I. Bd.: Von den ältesten Zeiten bis zum Westfälischen Frieden. (Zvláště kap. XIII.: Gründung der Union und der Liga; Gefahr eines europäischen Krieges; Ausgleichverhandlungen im Reiche;

³ **Christian Friedrich D' Elvert:** (1803—1901), moravský dějepisec. Roku 1851 stal se předsedou historicko-statistické sekce hospodářské společnosti moravsko-slezské, a nejen redaktorem, ale časem i jediným spisovatelem publikací jí vydávaných, čímž si získal velikých zásluh o moravské dějiny hlavně novější doby. Spisy d' Elvertovy nevyhovují ovšem všem požadavkům moderní historické kritiky, čehož při jich velkém množství nelze ani žádati. Jsou však záslužné pro uveřejnění množství cenného materiálu. Co se týká osobních jmen, zvláště českých, setkáváme se tam se zkomoleninami, jichž pravého znění dopátráme se jen tehdy, srovnáme-li je s Pavlem Skalou ze Zhoře. Srovn. též Zíbrt: Bibl. Č. H., díl III., čis. 12408, 12409, 12430.

⁴ Srovn. V. Kybal: Arnošt Denis a Bílá Hora, Praha; Jos. Kalousek: Velké francouzské dílo o dějinách českých, „Osvěta“, XXI. (1891).

Fortsetzung der Union, Auflösung der Liga Der böhmisch-pfälzische Krieg.)

Droysen G.: Das Zeitalter des dreissigjährigen Krieges. (Wilhelm Oncken: Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen.) Berlin, 1883.

Dvorský Frant.: Bitva na Bílé Hoře. Podle původních pramenů. „Osvěta“, roč. I. (1871.)

Eichner K. Bílá Hora. „Historické Rozhledy“, roč. II. (1899).

Fischer Hans Christoph: Zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges, namentlich der böhm. Unruhen. (Hormayr: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, XXXI. Jahrg. (1842.)

Galleti Joh. Georg August: Geschichte des dreissigjährigen Kriegs und Westphälischen Friedens. Halle. I. Abt. 1791; II. Abt. 1791; III. Abt. 1792.

Genersich F.: Geschichte der österr. Monarchie von den ältesten Zeiten bis auf den Frieden von Paris. Wien, 1815—17. Band I.—VIII.

Gindely Anton: Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges. „Sitz. Ber. der phil. hist. Classe Akad. Wiss. in Wien“. XXXI. Bd. (1859.) — Otisk: Wien, 1859. (Z obsahu zvláště: Über die Vorgänge bei Annahme d. nachmaligen Kaisers Ferdinand II. zum König von Böhmen. Über die Vorgänge bei der Absetzung Ferdinand's II. als König von Böhmen und bei der Wahl Friedrich's V. von der Pfalz zum König von Böhmen).

Gindely Ant.: Meine Forschungen in fremden und einheimischen Archiven (1600—48). Wien, 1862. —

Gindely Ant.: Geschichte des dreissigjährigen Krieges. I. Abtheilung: Geschichte des böhmischen Aufstandes von 1618. Bd. I. Prag, 1869; Bd. II. Prag, 1878; Bd. III. Prag, 1878. — Bd. IV.: II. Abtheilung: Die Strafdekrete Ferdinands II. und der pfälzische Krieg 1621—3. Prag, 1880.

Gindely Ant.: Dějiny českého povstání léta 1618. I. sv. v Praze, 1869; II., 1878; III., 1878; IV., 1880.

Gindely Ant.: Geschichte des dreissigjährigen Krieges in drei Abtheilungen. (I. Abt.: Der böhmische Aufstand und seine Bestrafung 1618 bis 1621. Mit 3 Doppelbildern, 1 Vollbild und 4 Porträts in Holzschnitt. Prag, 1882.) Das Wissen der Gegenwart. Bd. I. — II. Abt., Prag, 1882; Das Wissen der Gegenwart, Bd. III. — III. Abt., Prag 1882. Das Wissen der Gegenwart, Bd. V.

Gindely Ant.: Bitva na Bílé Hoře. „Čas. Čes. Musea“, 1876.

Goll Jar.: „Poměry evropské po bitvě na Bílé Hoře.“ „Čas. českého musea“, 1875.

Goll Jar.: K dějinám r. 1620. „Osvěta“, roč. IV.

Haeusser Ludwig: *Geschichte des Zeitalters der Reformation 1517—1648.* Berlin, 1868. —

Heilmann J.: *Kriegsgeschichte v. Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben 1506—1651.* I.—II. Band, 1868. —

Hittl J.: *Geschichte des Böhmisches Krieges.* Bielefeld. Band I.—III., 1867.

Huber Alfons: *Geschichte Österreichs.* Gotha, 1896. (V. Band. Die Revolution in den österreichischen Ländern und die kirchliche und politische Reaktion.)

Keym Fr.: *Geschichte des 30jährigen Krieges.* Freiburg. 3. Aufl., 1889. I.—II. Bd.

Klopp Onno: *Der dreissigjährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs 1632.* Zweite Ausgabe des Werkes: Tilly im dreissigjährigen Kriege. I. Bd. Paderborn, 1891; II. Band Paderborn, 1893; III. Bd. Paderborn, 1895. (I. Bd.: Das Jahrhundert von dem 30jährigen Kriege. Die Zeit des Kaisers Matthias von 1612 bis zu Ende 1617. Das letzte Jahr des Kaisers Matthias. Vom Tode des Kaisers Matthias bis zur Krönung Friedrichs in Prag 1619. Das Krönungsjahr Friedrichs in Böhmen 1619—20.)

Krebs Julius: *Die Schlacht am Weissen Berge bei Prag.* (8. November 1620) im Zusammenhang der kriegerischen Ereignisse. Mit einem Plane der Schlacht. Breslau, 1879. (Obsah: Zur Übersicht. Die Schlacht. Beilagen: I. Kritik der Schlachtberichte. II. Einiges über Taktik am Anfange des 30jährigen Krieges. III. a) Die Heere; b) Verluste und Trophäen; c) Das Mährchen vom P. Dominicus; d) Das Schlachtfeld in der Gegenwart.)

Krebs Jul.: *Über die Taktik am Anfange des 17. Jahrhunderts mit besonderer Rücksicht auf die Schlacht am Weissen Berge* „Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterl. Cultur“, roč. LVII. (1879).

Krebs Jul.: *Graf Georg Friedrich von Hohenlohe und die Schlacht am Weissen Berge bei Prag.* „Forschungen zur Deutschen Geschichte“, 1879.

Krofta Kamil: *Bílá Hora.* Kurs šesti-přednáškový. „Sbírka přednášek a rozprav“, serie VI., číslo 8. Praha, 1913. (Obsah: I. Politické i náboženské poměry západní Evropy ve stol. XVI. a na počátku stol. XVII. II. Ústavní, společenské a národnostní poměry zemí českých v době předbělohorské. III. Církevní a náboženský vývoj zemí českých do Bílé Hory. IV. České povstání. Bitva na Bílé Hoře. Pokoření odboje a trestání přemožených. VI. Převrat v poměrech náboženských, ústavních a národnostních. Literatura.)

Kryštůfek Fr. X.: *Bitva na Bílé Hoře.* Sborník hist. kroužku „Vlast“, roč. V. (1904).

Křížek V.: *Staré vojenské prapory v koštěle Emauském v Praze.* „Pam. archaeo-

logické“, roč. I. (1855). — (Korouhve z bitvy na Bílé Hoře.)

Kybal Vlastimil Dr. Bílá Hora. Národní čítanka (red. Cyr. Merhout a prof. Dr. X. Němec). V Praze, 1918, strana 141 n. —

Lacina Jos.: *Česká kronika.* Praha 1896.

Malý J. B.: *Prostonárodní dějepis země české.* V Praze, 1845. (Kn. VI.: Až k osudné bitvě na Bílé Hoře. Kn. VII.: Časové od bitvy bělohorské). —

Menzl Karl Adolf: *Neuere Geschichte der Deutschen seit der Reformation.* Breslau, 1854. (III. Bd.: Die Zeiten der Kaiser Maximilian II., Rudolf II., Matthias und die Anfänge Ferdinand's II.)

Mottl Jos.: *Okres unhošťsko-kladenský za pchodu lidu vojenského k bitvě na Bílé Hoře r. 1620.* „Památky archaeologické“, roč. XI. (1881).

Müller K. A.: *Forschungen auf dem Gebiete der neueren Geschichte.* Dritte Lieferung: Die Geschichte des dreissigjährigen Krieges. Dresden und Leipzig, 1841. (Obsah: Kurfürst Johann Georg I., seine Familie und sein Hof. Das Söldnerwesen in den Zeiten des 30jähr. Krieges. Fünf Bücher vom Böhmischem Kriege in den Jahren 1618 bis 1621 nach handschriftlichen Quellen des kön.-sächsischen Hauptstaatsarchivs.)

Novotný V. Dr.: *Církev a náboženský vývoj: „Česká politika“.* Díl I. V Praze 1906, str. 527 n.

Oberleitner Karl: *Beiträge zur Geschichte des 30jährigen Krieges mit besonderer Berücksichtigung des österreichischen Finanz- und Kriegswesens.* Nach den Quellen des k. k. Finanz-Ministerial-Archivs vom Jahre 1618—34. „Archiv Öster. Gesch.“ Jahrg. XIX. (1858.)

Opočenský H.: *Bílá Hora a česká historiografie.* (Otisk z „Pokrokové revue“ 1913). V Praze, 1913.

Paulig F. R.: *Geschichte des dreissigjährigen Krieges.* Frankfurt, 1882. —

Ranke Leopold v.: *Zur deutschen Geschichte.* Vom Religionsfrieden, bis zum dreissigjährigen Krieg. Leipzig, 1869.

Rezek Ant.: *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války.* Praha 1890. (Otisk z „Českomoravské kroniky“.)

Richter J. D. W.: *Des Böhmen Auf-ruhes oder des deutschen dreissigjährigen Krieges Ursachen und Beginn.* Erfurt, 1844.

Richter J. D. W.: *Geschichte des dreissigjährigen Krieges.* Leipzig, 1840, I. Band. Erfurt, 1849—59, I.—V. sv.

Riesler S.: *Kriegstagebücher aus dem ligistischen Hauptquartier 1620.* „Abhandlungen der histor. Klasse der kgl. Bayer. Akademie d. Wiss.“ XXIII. Bd., I. Abt. (1903).

Riezler S.: Geschichte Bayerns. Gotha, 1903. (Bd. V.: Maximilian I. als Herzog bis zum Beginne des dreissigjährigen Krieges 1597—1618. — Vom Beginne des dreissigjährigen Krieges bis zur Erhebung Maximilians zum Kurfürsten 1618—1623. Maximilian als Kurfürst bis zum Regensburger Kurfürstentage 1623—1630. Der Schwedenkrieg bis zum Frieden von Prag 1630—1635. Der Reichskrieg gegen Schweden und Frankreich und Maximilians Ende 1635—1651.)

Ritter M.: Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des 30jährigen Krieges 1555—1648. Stuttgart. I. Bd. 1887; II. Bd. 1895; III. Bd. 1901. (Zvláště díl III.)

Rezníček Václav: Bílá Hora. „Modré knižovny“ čís. 21.—22., roč. IV., čís. 1—2. V Praze, 1895.

Schels J. B.: Militärisch-politische Geschichte der Länder des öster. Kaiserstaates. Wien, 1819—26. Bd. I—IX.

Schiller Friedr.: Geschichte des dreissigjährigen Krieges. Leipzig, 1790—2. Bd. I—III.

Schreiber F. Ant. W.: Maximilian I., der katholische, Kurfürst von Bayern und der dreissigjährige Krieg, nach den Akten und Urkunden, des kgl. bayrischen allg. Reichs-Staats- und Provinzial-Archivs politisch und militärisch dargestellt. München, 1868.

Sporschild J.: Der dreissigjährige Krieg. Illustriert von J. Wl. Pfeiffer. Braunschweig, 1843.

Svoboda Jos. S. J.: Katolická reformace a mariánská družina v království Českém. Brno, 1888.

Svoboda Jos. S. J.: Studium našeho dějepisu. I. Liechtensteinské dragonady. II. Rázné jednání katolíků. III. Jednání katolíků nebylo násilné. IV. Nepravdy o germanisaci. „Vlast“, roč. VI. (1889—90.) Zvláštní otisk z r. 1890.

Sole Jindřich: Národnost a její význam. V Praze, 1881. (Z obsahu zvláště: Snahy strany katolické. Matyáš, Ferdinand II. Povstání české. Tricetiletá válka.)

Teige J. Dr. — Kuffner H. — Herain J.: Na Bílé Hoře. Praha 1911. Obsah: Dr. Jos. Teige: O příčinách naší porážky na Bílé Hoře. Hanuš Kuffner: Belohorská porážka, věrný obraz vojenských poměrů doby. J. Herain: Z události po bitvě. Vznik a stavba kostelíku P. Marie Vítězné.

Tomek V. V.: O nepokojích v zomích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše (mezi léty 1594—1614). „Časopis čes. musea“ 1854—6.

Tuskanyová H.: Francie a české povstání v letech 1618—1620. „Český časopis historický“, roč. V. (1899).

Vrabec Jos. Jan: Popravy na staroměstském náměstí 21. června 1621. V Praze, 1908.

Sv. Weyhe-Eimke Freih. A.: Die Schlacht am Weissen Berge bei Prag. Nach Quellen der Grätzer Staatsarchive. Wien, 1879.

Winter Georg.: Geschichte des dreissigjährigen Krieges. (Wilhelm Oncken: Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellung. Berlin, 1893. III. Hauptabtheil., III. Th., 2. Hälfte.

Wolf Adam: Geschichtliche Bilder aus Oesterreich. Wien, 1878.

Zap Karel Vladislav: Českomoravská kronika. Praha, 1891.

* * *

Nejobsáhlejší belletristické dílo, které pojednává o poměrech předbělohorských a o bitvě na Bílé Hoře jest **Zikmunda Wintra: Mistr Kampanus.** V Praze, 3. vyd. r. 1916.

Vojenství za války tricetileté.¹

Anger G.: Illustrierte Geschichte der k. k. Armee in ihrer kulturhistorischen Bedeutung von der Begründung an bis heute. Wien, 1886.

Berneck K. G. v.: Das Buch der Schlachten. Leipzig, 1856.

Blažek Patrik: České válečnictví. „Vojenské Listy“, 1895, čís. 12.

Boehem W.: Handbuch der Waffenkunde. Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung von Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. Jahrh. Leipzig, 1890.

Burian Tom.: České puškařství. „Časopis českého musea“, 1845, str. 398—426.

Corpus juris militaris novissimum oder neuestes Kriegsrecht, worin die Militär-Verordnungen, welche die röm. Kaiser, die Geistlichen und weltlichen Churfürsten und sonst Fürsten bis auf die Zeit haben ergehen lassen. Leipzig, 1764.

Čenský Ferd. viz Thille J.

Delbrück Hans: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. Berlin, I—IV. Bd. 1908—1920.

D'Elvert: Beiträge zur Militär- und Kriegsgeschichte Mährens und Österreich Schlesien in den Veröffentlichungen der hist. stat. Section. „Notizenblatt“, 1891, Nr. 5.

Demmin Aug.: Die Kriegswaffen in ihrer historischen Entwicklung von der ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Leipzig, 1869.

Du Jarrys de La Roche: Der dreissigjährige Krieg, vom militärischen Standpunkte aus beleuchtet. Nach grossentheils archivalischen und sonstigen noch unbenützten Quellen bearbeitet. Mit 8 Schlachtplänen. Schaffhausen, 1848—52. Bd. I—III.

¹ Viz též Č. Zibrť: Bibl. České Hist., díl III., svazek 3, čís. 12498—12749.

Droysen Gust.: Zur Geschichte des Militärwesens während des dreissigjährigen Krieges. „Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte“. Hannover, 1875.

Galitzin, Fürst N. S.: Allgemeine Kriegsgeschichte der Neuzeit. I. Band, 1618—48. Aus dem Russischen ins Deutsche übersetzt von Eichwald. Cassel, 1874.

Goetz W.: Die Kriegskosten der Liga-stände und Bayerns im 30jährigen Krieg. „Forsch. z. bayr. Gesch.“, XII. [1904] München.

Heilmann J.: Das Kriegswesen der Kaiserlichen und Schweden zur Zeit des dreissigjährigen Krieges, mit besonderer Rücksichtnahme auf Aufbringung, Ergänzung, Unterhaltung und Kriegszucht der Truppen, nebst den Schlachten bei Breitenfeld und Lützen. Mit 2 Plänen und 1 Abbildung damaliger Krieger. Leipzig und Meissen, 1850.

Hoyer J. Graf.: Geschichte der Kriegskunst seit der ersten Anwendung des Schiesspulvers zum Kriegsgebrauch bis an das Ende des XVIII. Jahrhunderts. Göttingen, 1797—1800. Bd. I.—II.

Illustrierte Geschichte der k. k. oesterr. Armee in ihrer allgemeinen und spez. culturhistor. Bedeutung von der Begründung bis zur Gegenwart. Wien, 1888. Bd. I.—III.

Jähns Max.: Geschichte des Kriegswesens. München, 1888.

Kamenický Fr.: Přspěvek k vojenskému zřízení moravskému v 16. stol. dle archivních pramenů. „Museum Franciscum, Annales“, 1896. Brno 1897.

K. Ch.: Střelná zbraň česká ve století XVII. a XVIII. „Zlatá Praha“, roč. X.

Kriege Oesterreichs seit 1495, Chronologische Zusammenstellung der Schlachten, Gefechte, Belagerungen etc., an welchen kaiserliche Truppen entweder allein oder mit ihren Alliierten theilgenommen haben. Von der Zeit Maximilians I. 1495 bis auf die neueste Zeit, zusammengestellt aus den Mittheil. d. k. k. Kriegsarchivs, Jahrgang 1876—8. Wien 1878.

Kriegs-Chronik Oesterreichs-Ungarns. Militärischer Führer aus den Kriegsschauplätzen der Monarchie. Verf. im k. k. Kriegs-Archiv. I. Theil. Kriegsschauplatz: Böhmen, Mähren, Schlesien. Wien, 1885.

Kuffner Hanuš: Bělohorská porážka. Věrný obraz vojenských poměrů doby. V Praze, 1911. (Zvláštní otisk z díla od Dra. Jos. Teige, H. Kuffnera a J. Heraina: Na Bílé Hoře.)

Kuffner Jan: Z českých dějin válečných. „Vojenské Listy“, 1895, čís. 18.

Lacina Jos.: Rekruti za války třicetileté. „Ruch“, roč. V. 1883.)

Lammerl Gottfried: Geschichte der Seuchen - Hungers - und Kriegsnoth zur Zeit des dreissigjährigen Krieges. Wiesbaden, 1891.

Meynert H.: Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassungen in Europa. Bd. I.—III. Wien, 1868.

Meynert Herman: Geschichte der k. k. österreichischen Armee, ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge, von der frühesten bis auf die jetzige Zeit. Wien, 1854. (Zvláště: II. Bd. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der österr. Monarchie zur Zeit Kaiser Maximilians I. und bis zum dreissigjährigen Kriege. Wien, 1854. — III. Bd. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der österr. Monarchie während des 30jährigen Krieges und bis zum Tode des Kaisers Leopold I.)

Meynert H.: Leitfaden der Geschichte des österreichisch-ungarischen Kriegswesens in Verbindung mit dem Entwicklungsgange der Monarchie von der frühesten Zeit bis auf die Gegenwart. Wien, 1869.

Müller Franz: Kleine Taschenbibliothek oder Militärischer Notizen-Schatz. Ein Gedächtniss-hilfsbuch zur Begründung und Erinnerung solcher wissenschaftl. Gegenstände, die bei ihrer nicht steten Anwendung leicht dem Gedächtnisse entfallen, jedoch häufig genug von höchster Wichtigkeit für den Soldaten werden können. Prag 1836—1837. I.—II. 13.

Müller Karl August: Das Söldnerwesen in den ersten Zeiten des dreissigjährigen Krieges, nach handschriftlichen Quellen des Kgl. Sächsischen Haupt-Staats Archivs. Ein Beitrag zur Kriegs- und Sittengeschichte des Siebzehnten Jahrhunderts. Dresden und Leipzig, 1838.

Novák Rich. (Blažek Patrik): Válečníctví na výstavě národopisné. „Vojenské Listy“, 1895, č. 10.

Rothenburg J.: Schlachten und Belagerungen des dreissigjährigen Krieges. Wien, 1840.

Scherer Jiri: Jisté umění a zaklínání proti střelení, bodení, sekání, loupeží, pálení, proti vpádu a zahynutí v boji aneb zajetí od nepřátel... v německé řeči vůbec vydané a na troje kázání rozdělené a nyní v český jazyk přeložené od K(něze) V(áclava) B(rosia) D(ěkana) H(radeckého). s. I. (v Litomyšli), u Andr. Graudence, 1596.

Spiegel Friedrich: Die Besoldung und Bekleidung des Kaiserlichen Kriegsvolkes im dreissigjährigen Kriege. Beitrag zur Geschichte des öster. Heerwesens. „Mittheilungen des K. K. Kriegs-Archivs.“ Wien, 1882.

Spigel Fried.: Zur Wehrverfassung der habsburgischen österreichischen Länder vor dem Ausbruche des 30jährigen Krieges. „Mittheilungen des K. K. Kriegs-Archivs.“ II. (1882).

Svenda Lazar: Discurs o běhu válečném a ouřadech vojenských, od toho vzácné paměti slavného reka, urozeného pána, pana Lazara Svendy, svobodného pána z Vysokého Landspergku, na Kylchhoffu, Burgkhaymu, Drybergku a Keyzerspergku etc. J. M. císaře Maximiliana rady a nejvyššího v hořejších Uhřích sepsaný, a od někdy **M. Bartholoměje Havlika Srnovce z Varvažova** z něm. jazyka na česko přeložený. Vytisknuty v Novém Městě Pražském u Daniele Karla z Karlspergka. Dedikace: Urozenému pánu, panu Albrechtovi Janovi Smiřickému ze Smiřic... od Jana Havlika, syna překladatelova.

Obsah: O vojně a pánu vojska. O ustanovení ouřadu a regimentu válečném. Pána války aneb vojska generálleutenant, aneb v poli nejvyšší. O kladení ležení. O polním znamení a heslu. O kladení vozů. O ležení. O řádu profantů. O řádu a orduňku v tažení. Drossu řád a orduňk k spořádání. O osazování varty v polním ležení. Lermo v ležení. O picování. O jednání s nepřítelem, šermířích a bitvě. O ujetí před nepřítelem. O hoření. O vojně proti Turku. Co po dojití vítězvi činiti. O praporci. O obležení měst a pevností. O odevzdání pevnosti. Odtrhnutí od některé pevnosti. O koreštech v bitvách a při šturmích. O osazení a opatření města proti obležení. Nejvyššího polního hejtmána leutenant. O ouřadu polního maršálka. O polního maršálka leutenant. Rumormistr. Nejvyšší zeugmistr. Vagenburgmistr, nejvyšší vagenmistr. Nejvyšší proffantmistr. Capitan Justicii, aneb nejvyšší profous. Generál nejvyšší rejtharů. Nejvyšší quartymistr. Nejvyšší vachmistr nad rejthary. Nejvyšší nad některými praporci rejtharů. Rytmistr. Rejtharů fendrych. Rejtharů vachmistr. Nejvyšší vachmistr nad knechty. Generál nejvyšší nad knechty. Landsknechtů nejvyšší. Rejtharů a knechtů profous. Hejtmán nad knechty. Landsknechtů fendrych. Vachtmistr. Quartymistr. Polní vebler, vebler tržný. Vůdcové, foryrové. O vojákích vůbec. O muštrůnku, komisařích a týchž muštrůnčích. O rejtharů vartgeltu. O placení lidu válečnému a vojenských zalmistrůch. O pomoci nemocného a zraněného lidu válečného v poli a ustanovení spítálního řádu nad regimentem Římského císaře J. M. a svatě říše jízdy bštallunk. O bštallunku v poli a právu rytířském. O práva rytířského postavení a osazení jeho. Kterak právo rytířů držáno býti má. Německých knechtů artykule. Poznamenání některých zvláštních punktů předepsaným bštallunku a artykulům přínaležících.

(Srvn. o tomto díle: Jähns: Geschichte der Kriegswissenschaften, I., str. 531—42.)

Tichý Frant. MUDr.: Zřízení zdravotnická při ligistické armádě před bitvou na Bílé Hoře. „Čas. společnosti přátel starozitnosti českých“, roč. XVIII., str. 149.

Thille J. a Český Ferd.: Česká válka 1618—1622. Historicko-vojenská studie. „Matice Lidu“, roč. IX. (1875), č. 3.

Thille J. a Český Ferd.: K dějinám třicetileté války od r. 1621 do 1648. Historicko-vojenská studie. I. Od početi války falcké do zavraždění Waldsteinova, od roku 1621 až do roku 1634. „Matice Lidu“, roč. XIII., (1879), čis. 4.

z Veleslavina Daniel Adam: Politia historica. O vrchnostech a správčích světských kniky patery, v nichž se obsahují mnohá užitečná naučení, jak by se království, knížectví, země, obce i města buďto v času pokoje aneb války, pobožně, šlechetně, chvalitebně a užitečně řiditi a spravovati mohla. Sebraná z mnohých starých i nových, řeckých, latinských, českých i německých historií a spisův moudrých lidí o správě světské. I. vyd., Praha, 1584; II. vyd., 1606. (Třetí kniha o správčích a vrchnostech světských a obzvláště o boji a správě válečné a rozličném běhu vojenském. Z mnohých starých i nových hodnověrných historií pro obecný užitek s pilností sebraná. Kap. 1. O válce, jak jest velmi škodlivá, a že žádný k válce snadně a kvapně raditi nemá. Kap. 2. Že Pán Bůh takové hrozné války skrze předcházející zázraky a znamení častokrát lidem zjevoval a oznamoval. Kap. 3. Že knížata a velící páni nemohou nic slavnějšího a chvalitebnějšího učiniti, jako aby se po vítězství k přemoženým nepřátelům milostivě a dobrotivě ukazovali a na to myslili, že sami také k podobnému pádu přijíti mohou. Kap. 4. Před časy velící páni a udatní bojovníci o to se s pilností snažili, aby nepřáteli své ne lsti a chytrosti, ale silou, zmužlostí a udatností přemáhali. Kap. 5. Že se i nepřátelům víra zdržeti má. Kap. 6. O právu vojenském a jakou starý hejtmán disciplinu a kázeň mezi svými vojáky drživali, když do pole táhli a co jsou přisahati musili. Kap. 7. Kterak někdy za starodávna vojáci pro své vstupy trpěti bývali. Kap. 8. Že častokrát měli houfové veliká vojska přemáhali a poráželi. Kap. 9. O pevnostech, že na ně příliš spoléhati nesluší. Kap. 10. Že není vždycky bezpečné a užitečné s jinými se puntovati a v smlouvy dávat. Kap. 11. Že přátelské smlouvy, přísahy a sliby věrně držeti náleží a že Bůh se nevěrným, těm, kteříž je ruší, velmi protiví, a potom i těžkými pokutami třece. Kap. 12. Že jeden druhého knížectví, království a panství zadati, ani buďto listivě a úkladně, buďto mocí a násilím sobě přivlastňovati nemá. Kap. 13. Že knížata a velící páni v nesnadných, velikých a zvláště válečných věcech, netoliko jednoho člověka, ale i jiných, což jich míti mohou, radu slyšeti mají. Kap. 14. Že jest lépeji, aby králové, knížata a velící páni, majíce spolu činiti, konali a řídili své věci skrze věrné rady a legáty, než aby se sami o sobě sjížděli a scházeli. Kap. 15. Že vrchnímu polnímu hejtmánu s největší bedlivostí a péčí o to přemýšleti a to opatřiti náleží, když svou věc s vojskem svým vyřídí a k místu

přivede, aby lid služebný a válečný pěkně rozpustil. Pakli se toho nestane, jaké zlé nebezpečství z toho nastati může. Kap. 16. O regimentu a správě válečné, o řádech a právech vojenských, pokudž se co toho k našim těmto časom trefiti muože. Kdož válku začíti chce, co předně uvažovati má. Tři regimentové v každém polním tažení. Kterak rada vojenská osazena býti má. Služba nejvyššího hejtmana, artikulové na něj přijímán bývá. Služba podhejtmana nad jedním praporem knechtův. O musthrých. Prísaha musthrerova a colmistrova. Služba nejvyššího ceykmistra a jeho právo. Služba, ouřad a povinnost šancmistra. O šancknechtich a jejich hejtmanech. Prísaha a právo puškárův polních. Geschirmistrův povinnost a ouřad. Ouřada, profosa a svobody artalerie. Artykulové, na kteréž se pěší knechti přijímají a přísahu činítr museji. Některá jiná práva a obyčejové váleční. O šlacht-orduňku aneb šikování k bitvě, kteréž se učiniti aneb sporádati má. Kap. 17. Že hejtmané a vojáci kdyžby s nepřáteli bitvu svěsti chtěli, mají se pobožně Pánu Bohu poroučeti a jemu se za vítězství a štěstí vroucím srdcem modliti.¹

¹ Daniel Adam z Veleslavína (1545—1599), slavný spisovatel, knihtiskař a nakladatel český, přeložil proslulý „Regentenbuch“ německého humanisty právníka Jiřího Lauterbecka, zmínil jeho protinapežský a protikatolický osten a vydal s názvem *Politia historica*. O vrchnostech a správách světských knihy patery (1584, 1592 a 1606). Svými přídávky zachycuje

Wrede A.: *Geschichte der K. u. K. Wehrmacht*. Supplemente zu den Mittheilungen des K. u. K. Kriegsarchivs. Band I.—V. Wien, 1898—1903.

Würdinger J. und Heilmann S.: *Kriegsgeschichte und Kriegswesen von Bayern, Franken, Pfalz und Schwaben von 1347—1651*. München, 1868. Band I.—V.

Zalanský Havel (Phaëton): O pokoji a válečném nepokoji, o původu a účincích války i pokoje, a o jiných věcech k oběmu tomu příslušejících spis z svatých písem a z kněh teologův i historikův etc. složený, v Starém Městě Pražském, 1608, v impressi Jana Othmara. Znova r. 1611 u Dan. Sedlánského.

Veleslavin poměry české své doby. Při tomto díle poskytoval Veleslavinovi pomoci humanista, dějepisce a právník Jan Kocín z Kocinetu (1543—1610), který k Veleslavinově „Politii historické“ přispěl zejména „Předmluvou o tom, kterak by tažení a válka proti Turku předsevzata býti měla“. Jest to překlad z latinského spisu Augeria Gisleinia Busbeka. Kniha tato vydána za tím účelem, aby vlast byla lépe spravována, aby mohutněla a mohla odolati tureckému nebezpečí.

Kritický rozbor obsahu a o poměru k originálu německému viz Truhlář Ant. „Čas. českého musea“, 1885, str. 336—65, kde spisovatel ukazuje, že české vydání podává vlastně kulturní obraz tehdejších poměrů v zemích českých.